NEMZETI NŐNEVELÉS.

XXXI. ÉVFOLYAM. 1910. MÁJUS. V. FÜZET.

A NŐK VÁLASZTÓJOGÁRÓL.*

Tisztelt hölgyeim és uraim! Szívesen és örömmel fogadtam el az egyesület vezetőségének ama kitüntető fölhívását, hogy a mai közgyűlés alkalmából a nők választójoga érdekében szóljak. Abban a meggyőződésben vagyok, hogy jó ügynek jó szolgálatot teszek vele, bár abban a tudatban is, hogy a kérdés nagyságával éppen fordított arányban áll az én hozzávaló erőm. Ámde azt tartom, hogy «*in magnis et voluisse sat est*» s úgy látszik, bátorság is kell hozzá, hogy politikai hitéről az ember ma tanúságot tegyen. Rokonszenvemről a nők mozgalmával én már egy ízben nyilatkoztam s kifejezést adtam ama meggyőződésemnek, hogy milyen nagyfontosságúnak tartom korunk társadalmi evolúciójában a nők mozgalmát; ma csak azt tenném hozzá, hogy a nők fölszabadítási törekvéseinek nincsen sem nálunk, sem sehol, szerte a világban semmiféle fölforgató, romboló tendenciája, ellenkezőleg, csak javító, építő céljaik vannak, amint az már eddigelé is sokféle munkájuk befolyása és eredményekép észrevehető is, annak, aki látni tud és látni akar.

Mert mindenfelé és itt nálunk is a nők fölszabadításáért dolgozó egyesületek és szervezetek előtérbe tolják, mondhatnám

* Szerző előadta a Feministák Egyesületének közgyűlésén 1910 április 20-án. Dirner Gusztáv dr. az első magyar férfi napjainkban, aki ily nyiltan és határozottan szót emel a magyar asszonyok választójogáért, sőt az asszonyokat a választójogi küzdelemre egyenesen bátorítja és a küzdelemben segítőkezet igér. Új korszakot nyit meg ezzel a magyar nőmozgalom történetében, alkalmat nyújt az elmélkedésre és vitatkozásra s ezért még azon magyar asszonyok háláját is kiérdemelte, kik a választójog kérdésében tartózkodó állást foglalnak el. Ezúttal is köszönjük neki, hogy előadásának közlését megengedte. *Szerk.*

első csatasorba állítják a nők választójogának kiküzdését, helyes fölismerésében annak, hogy enélkül meddő marad sok egyéb, hasznos és a közjót szolgálni kívánó eszméjük és törekvésük és hiábavaló és kárbaveszett az ő nagy lelkesedésük, az ő fáradhatatlan munkájuk nem önző, asszonyi érdekekért, hanem — csak ezzel a szóval fejezhetem ki a legjobban újra is, — a közjóért.

Tudvalevő és mindig újra megemlítendő mégis az a tény, hogy nálunk a Feministák Egyesületének az érdeme, hogy elejétől fogva ezt a kérdést is zászlajára írta, mozgatta és ébren tartotta. Nagyobb érdeme még, hogy zászlaja e csillagának nemzeti színt és zománcot tudott adni azzal, hogy felkutatta azokat a régi dokumentumokat, amelyek tanúságot tesznek nemcsak arról, hogy volt már a mi szép hazánkban nőmozgalom ezelőtt is, hanem arról, hogy volt a magyar asszonynak szava és szavazata a politikában is. Ezzel csak reáutalok Bédy Schwimmer Rózsa és Máday Andor idevonatkozó közleményeire és fölhívom reá a figyelmet.*

A Feministák Egyesülete ez irányú agitációjának hatása és első, jelentős eredménye az lett, hogy a Magyar Nőegyesületek Szövetsége tavalyi közgyűlésén a magáévá tette a nők választójogának eszméjét és azt programmjába fölvette, munkakörébe besorozta. Ezzel, úgy hiszem, ez a kérdés újabb stádiumba jutott, tudniillik abba, hogy meg vannak nyerve számára az asszonyok. Nem kecsegtetem magamat azzal, hogy az asszonyok összesége szegődött melléje ennek az ügynek, óh nem, de a nők java, a gondolkozó, a tágasabb látókörrel bíró, az egyéniséggé fejlődött nők, akik hívatva vannak reá, hogy tanítsák, neveljék, a politikára is tanítsák és neveljék még tudatlan, szűk körben mozgó, elfogult és alárendeltségüket megszokásból tűrő

* Folyóiratunk közölte először az első magyar nőmozgalom egy becses emlékét 1904. évi jan. füzetében «Nőmozgalom a XVIII. században» címmel, melyben a magyar anyák kérik, hogy az országgyűlésen, mint hallgatók jelen lehessenek. *Szerk.*

asszonytársaikat. És ez a tanítás megindult, terjedni is fog mind szélesebb körben s mind mélyebb rétegekben, mígnem hatalmas áramként magával fog ragadni minden nőt és újra be fog bizonyosodni, hogy a tudás hatalma nagy.

Az utolsó stádium még hátra van; az, hogy a férfiak is dolgozzanak a nők választójogáért, amint azt más országokban már teszik. Megnyerni a férfiakat, ugyebár, azért a legfontosabb, mert hiszen most náluk van a hatalom, most csak ők a szavazó polgárok, ők azok, akiknek meg kell adniok és akik — ez hitem és meggyőződésem, — meg is fogják adni a nőknek az állampolgárság teljességét.

Ám a férfiakat meggyőzni ennek szükségéről, ennek igazságáról és ennek áldásosságáról a jövőre, nagyon nehéz. Jól mondja az angol példabeszéd: «The man convinced against his will, remains at his conviction still.» Elfogult nézeteiről letenni, önző, hatalmi pozícióját feladni vagy azt megosztani, akarata ellen való. Előhozakodik ilyenkor minden lehető és lehetetlen argumentummal; nem is argumentummal, csak ötlettel, kifogással, alaptalan állítással. Eleinte minden törekvést, amely a nő fölszabadítására, szabad fejlődésére irányul, nevetséges színben szeretne feltüntetni. Mikor ennek vége, mert valahol már ténnyé vált a reform, akkor jönnek a vallási és erkölcsi megfontolások, amelyek ma is olyanok, mint 600 évvel ezelőtt, amikor Bolognában az egyetemi tanács kizárta a nőket az egyetemről, mert Olaszországban akkoriban egész sora a nőknek annyira előtérbe nyomult, annyira vetélkedett tudásban és ismeretekben a férfiakkal, hogy ezek féltékenyek lettek amazokra. Ennek a bolognai egyetemi tanácsnak határozata ez volt: «Miután az asszony a bűnbeesés kútforrása, az ördög pajzsa és oka annak, hogy a férfi a paradicsomból kiűzetett, azért vele minden társulást kerülni kell és megtiltjuk minden asszonynak, — ha még oly tisztességes is, — hogy bejőjjön az egyetemre.»

Emlékeztetni szeretnék itt arra, hogy vallási és erkölcsi aggodalmaik voltak annak idején azoknak a férfiaknak is, akik a rabszolgák fölszabadítását ellenezték.

Mikor azután elkopnak ezek a rozsdás fegyverek, mert előkelő egyházi férfiak maguk ütik ki kezeikből, hangoztatni kezdik a veszedelmeket, amelyek a családot, a társadalmat és a hazát fenyegetik, ha alárendeltségéből fölszabadítjuk a nőt. Ilyen képzelt veszedelmekről beszéltek, amikor a nőknek a tanítói pályára és akkor is, amikor az egyetemre bocsátásáról volt először szó; nemkülönben beszéltek ezekről a veszedelmekről ott is, ahol a nőknek a helyi közigazgatásba való bevonásáról vitatkoztak. És most, hogy a tanítónők évtizedek óta a legszebb elismerésre méltó munkájukat végzik; most, hogy az egyetemen kiképzett nők mindenfelé megbecsülésre találnak, mert a férfiakkal egyenlő értékű szolgálatot végeznek; most, hogy több országban már ott ülnek a városi tanácsban és a község előljáróságában a nők, most ezek a veszedelmek nincsenek sehol, legfeljebb ott, ahol ezek a reformok késnek. Ellenkezőleg, ilyenkor elkövetkezik az elismerés stádiuma s arról győződnek meg az el nem fogultak, hogy a nők e cooperációja minden téren csak mérséklőleg, az erkölcsökre is javítólag és a végcélban: a népboldogítás kiterjesztésében csak előmozdítólag, tehát jótékonyan hatott.

Így van és így lesz ez a nők választójogának kiküzdésében is. Az első, örökös ellenvetés itt is az, hogy a férfi és nő között mélyreható különbségek vannak, hogy be van bizonyítva a nő inferioritása, eszejárásának és gondolkodásának más mivolta, konstituciójának más feladatokra való rendeltsége, az érzelem és értelem egyensúlyának hiánya, ítélőképességének gyengesége stb., tehát nem arravaló, hogy a legszebb polgárjogot gyakorolja.

És mi igaz ebből? Igaz annyi, hogy a férfi és nő között formabeli különbségek vannak, amelyek főleg a csont- és izomrendszerre s ugyanebbe a fejlődési csirarétegbe tartozó szexuális szférára vonatkoznak. Az agy és gerincagy s az egész idegrendszer szerkezetében egyfelől és a táplálkozási szervekben másfelől semmiféle lényeges különbség nincs. Mert az, hogy kisebb súlya van az agyvelőnek, a szivnek, kisebb kapacitása a

gyomornak és bélnek, az nem különbség; hiszen ilyen különbségek igen feltűnő mértékben a férfiak szervei között is vannak. Szóval a tehetség és képesség nincs elosztva és csak a férfinak megadva és ezeknek mértéke sem a döntő, mert a nő agyvelejének fejlődése még csak most indulhatott meg; ámde ki tagadhatná, hogy szinte veszedelmes mértékben halad előre!

Annak az inferioritásnak tehát hagyjunk végre békét és legyünk nyugodtak, mert az érzelem és értelem egyensúlya is elkövetkezik és az ítélőképesség is fokozódik, csak engedjük ki a nőt az arénába. Ami pedig eszejárásának és gondolkodásának sajátosságát illeti, ezt csak őrizze meg a nő és hozza el oda, ahová hívjuk, ahová beeresztjük; ezt a különlegességét, ha létezik, hallgassuk meg, mert ezzel csak új és más nézőpontokat hoz majd be a vitás kérdésekbe, jobb megvilágításba kerülhetnek a dolgok és a helyes vélemény kialakulása annál biztosabban várható.

Ezekkel a balga túlzásokkal és ferde ítélkezésekkel végre elégedjünk már meg, mert különben csakugyan abba a gyanúba keveredünk, hogy félünk, aminek — azt mondják — Cató adott kifejezést, mikor egy ízben a római suffragettek nagyon hangosan kopogtattak a Senatus kapuján, azt mondván, félő, hogy a nők túltesznek rajtok, ha beeresztik.

A másik nagyhangú ellenvetés az otthon, a család, a tűzhely veszedelemben forgása. Ezt azoktól, akiknek van, akiknek jutott, nem kell félteni; a család alapításának ellenállhatatlan vágya, az otthon szeretete, a tűzhely melege nem szorul szószólóra, támogatásra, őrzésre; az kiolthatatlan; a fejlettebb, szabadabb nő pedig csak nemesebb indulatokkal fogja óvni és magasabb ideálokkal fogja azt telíteni, nem pedig feldönteni és a sárba húzni. Ámde hol van ez az édes otthona és meleg tűzhelye sok ezer és százezer nőnek, akinek nem jut, nem juthat belőle? Pedig ezek is élni akarnak, ezeknek is vannak vágyaik, szükségeik, sőt véleményük is, nemcsak arról, hogy a sors velük igaztalanul bánt, hanem arról is, hogy kizsákmányolójuk ellen nekik fegyver, nekik védelem kell s ezt ők a választójogban keresik és fogják megtalálni.

Meddig feledkezünk meg arról, hogy a nő a mi embertársunk, felünk; hogy a nők a népnek nagyobbik felét teszik; hogy polgárok ők is és hogy az ő munkájuknak is köszönhető az állam fennállása és jóléte; meddig feledkezünk meg arról, hogy velünk dolgoznak minden téren: osztozkodnak a földmívelésben, az iparban, a kereskedelemben, a tanításban; részt vesznek a művészetben, a közegészség javításában és társadalmi munkánk minden mozzanatában és hogy mindenütt úgy teljesítik kötelességeiket az állammal szemben, mint a férfiak? Aki a nők munkásságát elfogulatlanul ítéli, aki elfogultság nélkül dolgozik velük együtt, aki tanácskozásaikat látta és abban részt vett, tagadhatja-e, hogy meg van politikai érettségük és rátermettségük is, csakúgy, ahogy a férfiaknak, akiknek nem éppen mindegyike rátermett; de nem is examinálnak senkit ez iránt. Nem is azért van valakinek választójoga, mert bölcs, tudós és mindenben igaza van, hanem azért, hogy saját dolgában — hisz a politikában mindig az ő dolgáról van szó, — a saját tudása és legjobb meggyőződése szerint véleményt mondhasson. Ez a vélemény — természetesen — téves is lehet és szokott is lenni a férfiválasztók között is.

Rátermett, politikai jogokra érett nő tehát tagadhatatlanul már sok van nálunk is; de csodálatosképen a mi nagy politikusaink nem akarják őket és kívánságaikat észrevenni. Nem csodálatos dolog-e, hogy azok, akik mostanában kortes-útjaikon a választójogi reformról megemlékeztek és azt, hol «a jogok és kötelességek egyenlőségének elvén» akarják megvalósítani, hol «a magyar intelligentia jogosult befolyásának megóvása mellett» akarják megalkotni, egyetlen szóval sem emlékeznek meg a magyar nőkről, akik már nagy intellektuális tömeget képviselnek és akik kötelességeik hűséges teljesítése mellett a jogokból ki vannak rekesztve.

Beszélnek harmoniáról és magasabb harmoniáról is, de a nőkre ügyet se vetnek, akiknek szintén valami közük volna a harmoniához; és beszélnek demokráciáról, de nem engedik szóhoz a nőt, de a férfit sem, aki a nők érdekében akar szólani,

pedig a nők is tudnak valamit a demokráciához. Sőt még az olyan testület, mint a magyar gyáriparosok országos szövetsége, amely nagy bátran színt vall az általános és egyenlő szavazati jog mellett, lapul és hallgat a nőkről és azok jogos követeléséről, holott a gyárak munkásainak nagy tömege nő.

Mi tartja fogva ezeket az urakat? Azt hiszik, az agyonhallgatás a legbiztosabb szer, avagy félnek még ellenkező véleményüknek is kifejezést adni, mert már belátták argumentumaik tarthatatlan voltát és tulajdonképen már meg vannak térítve? Avagy igazán jobb meggyőződésük és belátásuk ellenére csak időszerűtlennek tartják a kérdést? Az Istenért, urak, mondják meg, mi a véleményük erről a kérdésről?

Olyan nagyon szeretjük a mi parlamenti nagyságunkat összemérni vagy legalább összehasonlítani az angolokéval. Hát szeretettel kérem nagy politikusainkat, nézzenek kissé át abba a Szigetországba. Ott színt vallanak és vallottak a politikusok, sőt maguk a miniszterek is. Sir Robert Peel, Disraeli, Gladstone, Salisbury, Sir Charles Dilk, The Earl Russel, Lloyd George, I. Keir Hardie, Sir John Cockburn, W. H. Dickinson M. P., H. I. Stranger M. P., nemkülönben Israel Zangwill, Sir Victor Horsley, The Rev. R. I. Campbell, Rev. Canon Hicks, The Rev. C. Silvester Horne mind-mind színt vallottak a nők választójoga mellett, különösen miután 1869-ben megjelent John Stuart Mill nevezetes essay-je: *The Subjcetion of Women.*

Messze vezetne, ha csak röviden is ki akarnék térni J. St. Mill «Kisérlet»-ének ismertetésére; de talán nem sok, ha idézem tőle a következőt: «A nő törvény szerinti alárendeltsége rossz elv és egyik fő akadálya az emberiség javulásának; egyenlőséget a helyébe és semmi előjogot az egyiknek, amit megtagadunk a másiktól.»

És nem lesz talán célszerűtlen, ha egy-két miniszternek angol konzervatív miniszternek a nyilatkozatát a nők választójogáról, itt közreadom:

Lord Beaconsfield ezt mondta: «I say that in a country governed by a woman — where you allow women to form part

of the other estate of the realm — peeresses in their own right for example — where you allow women not only to hold land, but to be a lady of the manor and hold leagal courts — where a woman by law may be a churchwarden and overseer of the poor — I do not see, where she has so much to do with the state and Church, on what reasons, if you come to right, she has not a right to vote.» Röviden magyarul: «Nem látom be, hogy a nőnek — ha igazságosak vagyunk — miért ne legyen szavazati joga olyan országban, amelyet nő kormányoz és amelyben a nőknek az állammal és az egyházzal oly sokféle dolga van.»

Lord Salisbury pedig azt mondta: «Women's suffrage is a little way in the direction which in our age is exceedingly valuable, the direction of morality and religion.» Magyarul: A nők választójoga egy kis előrehaladás volna az erkölcs és vallás útja irányában.

Tartózkodom további angol citátumoktól, lesz még alkalom azokra hivatkozni, de mondhatom, hogy mindazok a számottevő és tekintélyes férfiak, akik a női választójog védelmére keltek és azt a nőkkel együtt követelik, a legkülönbözőbb szempontból mérlegelve és megfontolva a kérdést, oda konkludálnak, hogy az igazság, az erkölcs, a szociális és politikai haladás érdekében meg kell adni a nőnek a választójogot.

Magyar irányadó férfiak és politikusok régebbi nyilatkozatait itt nem idézem, hiszen mindenki ismeri abból a kis füzetből, amelyet a Feministák Egyesülete kiadott; közülök azoknak, akik ellene vannak ennek a reformnak, csakugyan nagyon igazuk van abban, hogy olyan politikai arénába nem való az asszony, ahol diszkosz-dobálás folyik, mint nálunk legutóbb, de remélhetőleg legutoljára is. Az ilyen foot-ball politika igazán távol esik a nők érdekeinek politikájától; távol van a béke, az otthon, a gyermekvédelem, a mérséklet, szóval a népboldogítás politikájától, mert ez volna a nők jövendő politikája. Ne felejtsék azonban el ezek az érdemes férfiak, hogy ma már több országban a praxis ellenük bizonyít; és ne feledkezzenek meg

azokról a szociális megfontolásokról, amelyek a munka-piac viszonyainak szemléletéből keletkeznek, látva a jobban fizetett férfiak kiszorítását rosszabbul fizetett nő-munkások által, akik nem szervezkedhetnek ilyen kizsákmányolásuk ellen; sem arról ne feledkezzenek meg, hogy szüksége van az államnak minden tehetségre, minden egyéniség érvényesülésére ott, ahol azt maga keresi, tekintet nélkül arra, hogy az illető férfi-e vagy nő. És ismerjék el, hogy művelt, modern társadalom nem alapulhat előjogokon, csak kölcsönösségen, kölcsönös segítésen, kölcsönös bizalmon, kölcsönös testvériségen és a műveltség terjedésén és terjesztésén és az ebből folyó szabadságon. A nők csak ideálokat hoznának be a politikába, mérsékletet és erkölcsi súlyt.

Vessük hát félre az önzést és mérjünk egyenlő mértékkel azoknak, akiknek velünk egyenlő kötelességeik vannak és velünk egyenlő munkát végeznek. — A nő régen érdemes és érett a politikai befolyásra; érdemes rá azért is, mert egészsége, sőt élete árán gyermeket szül, tehát az anyaság szent nevében. Vessük félre azt az előítéletet, hogy a politikai jog ilyen kiterjesztése a férfi és nő között háborúra vezetne; a tapasztalat azt mutatja, hogy ott, ahol a nőknek ez a joguk megvan, a választások békések, tisztábbak és a politikai felelősség érzete erősbödött; hogy tehát haladást, javulást, fejlődést jelent a nők választójogának megadása. És lássuk be azt is, hogy a férfiak — monopolizált politikai hatalmuk mellett — eddigelé nem tudták megtalálni és megadni a népnek azt a boldogságot, amely utóljára is végcélja volna annak a kormányzásnak és gyámkodásnak, amelyet az államhatalom felettünk gyakorol. Hátha e boldogság keresésében és megszerzésében a nőnek hasznát vehetjük! Hiszen bizonyára van mondanivalójuk, mikor róluk is van szó és érdemes lesz őket meghallgatni. A közügyekben résztvenni minden ember első kötelessége; ez az altruizmus aranypróbája. Miután pedig a nő velünk egyenlő értékű ember, az igazság és méltányosság követeli, hogy erre az aranypróbára bocsássuk a nőt is. Ez új tartalmat fog adni életének, mert fejleszteni fogja értelmét, tágítani látókörét s mindez csak javára válhat a köz-

nek is, az otthonnak is, mert felelőssége tudatában otthon gyermekeivel és férjével, meg egész környezetével szemben is és künn, a közélet terén is a reáháramló kötelességeket lelkiismeretesebben és több örömmel, nagyobb megelégedéssel fogja teljesíteni. Látnivaló, hogy az igazság, de politikai okosság is parancsolja, hogy beeresszük a nőket azokba a sokat emlegetett sáncokba, amelyek alkotmányunkat védik és ahol az ő sáncmunkájukra is szükség van. Hadd legyen politikai hatalmuk és hadd éreztethessék is azt, mert — ez a hitem — ez javára lesz a férfiaknak; a nőket is csak jobbá fogja tenni, jobbá mint feleséget, jobbá mint anyát és jobbá, mint a haza polgárait.

Ezekben elmondottam, hogy miért tartom jónak és szükségesnek, hogy a férfiak is dolgozzanak a nők választójogáért és ez magyarázza meg azt is, miért tartom helyesnek és idejénvalónak, hogy alakítsunk mi is, mint az angolok, hollandusok és az Egyesült-állambeli férfiak, Ligát erre a célra.

Miután azonban ez a kérdés nálunk még mindig akadémikus, azért arra kell kérnem a tisztelt hölgyeket, hogy ne szűnjenek meg ügyük érdekében agitálni, hogy eleven maradjon és praktikussá váljék. Térítsék tovább is pártjukra asszonytársaikat és térítsék ide férjeiket, testvéreiket és apáikat. Követeljék a jogot, akkor meglesz; hisz a biblia is úgy tanítja: Kérjetek és megadatik nektek! Én azonban a követelést ajánlom, ha az évezredes, kiirthatatlannak tetsző tirranizmus alól fel akarnak szabadulni.

Az alakulandó férfi-liga részéről pedig előre igérem, hogy mi, akik már túl vagyunk az elfogultság, sőt túl az argumentumok stádiumán is ebben a kérdésben, akik már nem a típust, de az egyéniséget látjuk és nézzük a nőben, akik megbecsüljük őt, mint munkatársunkat és bajtársat is találtunk benne, akik nem alárendeltségét, de mellérendeltségét kívánjuk, nem játékszernek, de élettársnak akarjuk, társunknak otthon és künn, az élet küzdőporondján is; igérem, hogy mi e követelésükben segítségükre akarunk lenni.

Budapest. *Dirner Gusztáv dr.*

A MÁRIA DOROTHEA-EGYESÜLET.*

Amikor a Mária Dorothea-Egyesület 25 éves történetéről beszámolok, *szellemidézésen* kell kezdenem. A M. D. E. megalapítói: György Aladár, Zirzen Janka, Bischitz Dávidné és még sokan az alapvetők közül, régen örökbe hagyták reánk szép alkotásukat s én úgy érzem, hogy szellemük most is velünk örül, mint ahogy velünk van mindig, ha csüggedésünkben bátoritásra, lankadásunkban új erőre van szükségünk.

Mikor 1885 március 25-én az új városháza tanácstermében egyesületünk — 60—70 résztvevővel — megalakulását kimondotta, több éves múltra tekinthetett már vissza s múltjában a György Aladár, Zirzen Janka és tanítványai eredményes munkásságára. Az egyesület alakításának eszméje kétségbevonhatatlanul a György Aladáré volt s a nagy emberbarátnak abból az örvendetes tapasztalásából származott, hogy a tanítónők is tudnak már közös célokért fáradni, áldozni. Merítette pedig ezt a tapasztalatát, mint maga írja a Nemzeti Nőnevelésben 1882-ben, két kulturális eseményből. Az egyik az volt, hogy Zirzen Janka tanítványai 1879-ben 1000 frtot gyűjtöttek össze s tettek le alapítványképen mesterük nevére az Eötvös-alapnál, a másik az, hogy az Eötvös-alap javára rendezett, 1300 frt tiszta jövedelmet adó, 1880. évi «lövöldei táncmulatság» nagy sikerét is a tanítónőknek s köztük nagyrészt a Zirzen Janka tanítványainak lehetett tulajdonítani. Ekkor mondta György Aladár a Zirzen Janka bizalmas, összetartó kis társaságában az Andrássy-úti tanítónő-

* A M. D. E. 25-ik közgyűlésén tartott előadás.

képezde tanári testületében azokat az emlékezetes szavakat: «Ha maguk ilyen lelkesen tudnak dolgozni s ilyen sikereket tudnak munkájukkal elérni, akkor itt az ideje, hogy önmagukért és tanítónő-társaikért is tegyenek valamit, itt az ideje, hogy megalkossák az *agg tanítónők menedékházát.*» Karacs Terézre és Lövey Klárára gondolt ekkor, kiknek nevét és érdemét országszerte tisztelettel emlegették s kikről tudva volt, hogy a munkában kifáradtak és szűkös anyagi viszonyok között élnek.

Zirzen Janka lelkesedéssel karolta fel az eszmét, de a fiatalabbak haboztak, nem tudva, hogy milyen eszközökkel fogjanak a munkához. György Aladár és Zirzen Janka nemcsak biztatták, rábeszélték, hanem a szó szoros értelmében kézenfogták és munkába állították őket. 1883-ban, mikor már a munkatervben megegyeztek, a «Népnevelők Budapesti Egyesületé»-nek április 8-án tartott ülésében György Aladár sugallatára Nemecskay Irma indítványt tett arra, hogy a N. E. indítson mozgalmat a *Tanítónők Menedékházának* létesítésére. Péterffy Sándor, a tanítók egyik legnagyobb jóltevője pártolta az indítványt s az ő nagy népszerűségének tulajdonítható, hogy a tanítók azt egyhangúlag elfogadták. Zirzen Janka elnöklete alatt nyomban bizottságot küldtek ki, mely a munkálatokat előkészítse s a gyűjtést megindítsa.

Azonban a Zirzen Janka tanítványai közül sokan tartottak attól, hogy a kiküldött bizottság nem lesz elég erős a nagy feladat végrehajtására s e célra egy külön egyesület létesítését sürgette. Ily értelemben agitált a Nemzeti Nőnevelés 1883-ik évi májusi számában Szigethy Karolina is, ki már csak azért sem óhajtotta, hogy a gyűjtőbizottság a tanitók «Országos Bizottságára» támaszkodjék, mert a Tanítók Országos Bizottságába akkor még nőket beválasztani nem lehetett. A gyűjtőbizottság első ülésén Péterffy Sándor is egy *külön egyesület* létesítésére tett indítványt, melyet el is fogadtak s a Nemzeti Nőnevelést kérve fel a létesítendő egyesület kivatalos közlönyéül, azonnal megállapították a kibocsátandó taggyűjtő ívek szövegét: «*Egy vagy több tanítónői otthon létesítése, tanítónők, nevelőnők,*

gyermekkertésznők s tanítók özvegyeinek és árván maradt leánygyermekeinek *gyámolítása, segítése* volt a kitűzött cél, melynek megközelítésére az előkészítő bizottság többszáz aláírási ívet bocsátott ki, főleg a tanítónők körében terjesztve azokat.

A lelkesedéssel kezdett munkának volt is foganatja, annál is inkább, mert Zirzen Janka tisztelt és szeretett egyénisége mindenütt barátokat, segítőtársakat szerzett a tanítónők ügyének. Fontos esemény volt, hogy *Rómer Flóris* apátkanonok szíves közbenjárására József főherceg szép ifjú leánya: Mária Dorothea főhercegnő vállalta el a létesítendő egyesület védnökségét s megengedve, hogy az Otthon az ő nevéről neveztessék el, 500 frtnyi adományt juttatott Zirzen Janka kezéhez. Bischitz Dávidné a jótékonyságáról ismert báró Hirsch Mórtól 2000 frtot kapott s a tanítónők körében is csakhamar több mint 2000 frt gyűlt össze e célra s mintegy 330 rendes és 8 alapító tag jelentkezett. Így vált lehetségessé, hogy a Mária Dorothea-Egyesület már 1885-ben megalakulhatott, elnöknek választván báró Nyáry Adolfnét, József főherceg főudvarmesterének feleségét, ki 1892-ig, tehát 7 éven át, nagy hálát érdemlő szeretettel és buzgó munkássággal vezette az egyesületet, nemcsak átsegítve a kezdet nehézségein, hanem teljes megerősödésre és virágzásra juttatva azt.

Az ő távozása után is az isteni gondviselés kegyelme volt az egyesülettel: elnökválságok soha zavarba nem döntötték. 1892-ben gróf Csáky Albinné volt kegyes a neki felajánlott elnöki tisztet elfogadni s azóta finom tapintattal ő vezeti az egyesületet. Hogy az ő nemes egyénisége, az ő jóakaró támogatása mit jelent egyesületünkre, milyen buzdítólag hat a tagok munkásságára, azt az ő távollétében bizvást kiemelhetem, mert erről különben is bizonyságot tesz egyesületünk fokozatos, folytonos, a nehézségeken diadalmaskodó haladása.

Az első közgyűlés alelnökökül Békey Imrénét és Hampelné Pulszky Polixenát választotta meg, kik azonban a megválasztást családi okokból el nem fogadhatták; de Hampelné azért kezdettől fogva jóakaró támogatója maradt egyesületünknek s nevé-

hez sok szép vállalkozásunk sikere fűződik. A lemondott alelnökök helyére az egyesület Bischitz Dávidnét és Herich Károlynét választotta meg. Bischitzné 7 éven át, 1898. évi március havában bekövetkezett haláláig, hűséges munkása, áldott jóltevője volt egyesületünknek, méltó reá, hogy nevét örök szeretettel és hálával emlegessük. Herich Károlyné pedig azóta mindig és ma is a szerető, önfeláldozó nemes munka példájával áll előttünk, semmit sem óhajtva jobban, mint hogy az egyesület tagjai ebben a munkában őt kövessék, sőt az egyesület javára el is hagyják. A harmadik alelnökünk, Tóth József, Pest vármegye érdemes volt tanfelügyelője, szintén kezdettől fogva segíti tanáccsal, tettel egyesületünket. A tanítónők között sok igaz barátot szerzett nekünk, azért a hála és elismerés zászlaját tisztelettel hajtjuk meg előtte is.

De nem csupán az elnökség állandó jellege biztosította az egyesület egységes, szerető munkásságát, hanem az is, hogy a tisztikar többi tagjai is alig, vagy csak ritkán változtak. Pénztárnoka az egyesületnek kezdettől fogva 1896-ig Zirzen Janka volt; utána csakhamar — a Szarvassy Margit egy évig tartó kisegítő szíves vállalkozása után — Lázárné Kasztner Janka lelkiismeretes, mintaszerűen pontos, rendes kezelésébe került a pénztár, ki azt Bock Ida segítségével ma is szerető gondossággal vezeti, a nagy közönség bizalmát biztosítva ezzel egyesületünk minden anyagi vállalkozásával szemben. Titkárunk, Radnay Jenőné, szintén kipróbált munkása egyesületünknek, ki 18 éve, Bartoniek Géza lemondása óta vezeti az egyesület titkári hivatalát és elhelyező irodáját; összeforrt immár egyesületünk munkásságával és megértve törekvéseinket, buzgón segít azok megközelítésében. Leggyakrabban változtak természetesen jegyzőink, az írótoll vezetésére az ifjabb munkatársak felváltva vállalkoztak: Weber Mária (Kún Gyuláné) és Nemecskay Irma voltak az elsők s Dorogsághyné, Berta Ilona, Buzogány Mariska, Relkovits Mita és Pischl Iduna neveivel találkozunk a sorban. Ügyészeink is változtak: Rhórer Viktor után Bernáth Béla, majd Draskovich István voltak szívesek egyesületünket jogi tanáccsal és sok-sok

ingyen munkával támogatni. Draskovich Istvánt csak a halál szakította el tőlünk; utána az ügyészi állás évekig betöltetlen maradt, de a tiszteletbeli állás tennivalóit dr. Peregrinyi János lekötelező nagy szívességgel teljesítette, míg őt e nagy munkában legutóbb dr. Zsigmondy Jenő volt szíves felváltani. A tisztikarnak önfeláldozó munkásságában az egyesületnek sok nagylelkű barátja osztozott, kik között lovag Falk Zsigmondot kell első helyen említenünk. Pénzügyeink bölcs intézése az ő érdeme, ki anyagi segítségben és ingyen nyomtatványokban gyakran részesítette az egyesületet. Odor Emilia, Katonáné Thuránszky Irén és még sokan hű segítő társaink; kívülök az Otthon igazgatónőit (Härting T. Hlatkyné, Mórászné, Gombos I.) és az intézet orvosát, Papp Gyula dr.-t kell hálával felemlíteni. De lehetetlen az áldozatkészeket és nagylelkűeket mind néven szólítani; évkönyveink őrzik emlékezetüket s az egyesület nem szűnő hálája kíséri őket minden időkben.

Ha ennyi jóakarat és buzgóság mellett fokozatosan és folytonosan haladtunk is az elmúlt 25 esztendő alatt, olyan mesébe illő eredményeket, mint az első években, nem lehetett többé felmutatnunk. György Aladár és Zirzen Janka annyi jót tettek mindenkivel, annyi személyes szívességgel köteleztek le mindenkit, hogy az ő nevükben kérni egyet jelentett a sikerrel. Így lehetett, hogy egy év múlva már a második közgyűlés több mint 12,000 forinttal rendelkezett s már a tanítónők otthonának megnyitásáról tanácskozhatott. Az alaptőkének ilyen gyors növekedését nem lehet az akkor még szűk körben mozgó gyűjtésnek tulajdonítani, noha az is eredményezett körülbelül 2000 frtot, hanem a fenséges védnöknő egy poétikus gondolatából származott a fényes siker. Mint a munkában kifáradt nők patronája munkájával akart segítségére sietni védenceinek: szép kézimunkát készített tehát s azt az egyesülettel kisorsoltatva 6000 forinthoz segítette az egyesületet. Ez a sorsolás, melynél a közönség, lelkesedve a népszerű főhercegnő szép eszméjéért, a szó szoros értelmében törte magát a sorsjegyekért, népszerűvé tette egyesületünket s megsokszorozta munkakedvünket, bátorságunkat.

Ezért a választmány az 1886-iki közgyűlés határozatához képest előkészületeket tett az Otthon megnyitására. Az első felszerelésre megint Bischitzné szerezte meg Hirsch bárótól a szükséges 1500 frtot. Mivel azonban a választmány az ideiglenes elhelyezésre megfelelő lakást nem tudott kapni, Kralovánszky Istvánné buzgó választmányi tag agitálására állandó épület emelésére kereste a módozatokat. Kralovánszkyné felkérésére Pucher építész díjtalanul elkészítette az emelendő épület tervét és 30,000 frt helyett 29,000 frtért hajlandónak igérkezett a terv keresztülvitelére. Az 1887-iki közgyűlés azonban, mivel az egyesület tőkéje még csak 15,000 frtra emelkedett, az építésbe csak arra az esetre adta beleegyezését, ha az egyesület vagyona a 25,000 frtot eléri. Az ideiglenes otthon létesítéséről lemondva, az egyesület ekkor teljes erejét az építkezés elősegítésére fordította. Zirzen Janka elnöklete alatt külön gyűjtő-bizottságot küldött ki, melynek tagjai voltak: Boldizsár Piroska (Benczúr Gyuláné), néhai Gallanner Luiza, György Aladár, Héder Sándorné és Sártsevits Betti. E bizottság még életben levő tagjai ma is a legnagyobb jóakarattal támogatják egyesületünket, köztük Héder Sándorné, rendező bizottságunk elnöke csaknem évenkint gyarapítja fáradságot nem ismerő «rendezései» révén pénztárunkat 1—2 ezer koronával.

A «gyűjtő-bizottság» akkor csodálatos tevékenységet fejtett ki és csodálatos eredményeket ért el. Azt hiszem, joggal emelem ki, hogy nem volt még gyűjtő-bizottság, mely olyan szerény eszközökkel, olyan lelkesedéssel s olyan szorgalommal dolgozott volna, mint ez, melynek Zirzen Janka szerény lakása volt az irodája s melynek az ő tanítónő tanítványai, köztük Csengery Lenke, Komáromy Erzsébet, Beck Irén és Schubert Hermin voltak az ingyen munkásai. Rövid néhány hó alatt 19,000 gyűjtőívet küldtek szét «Az örök szeretet nevében» s maga Zirzen Janka a levelek százait írta országszerte tanítványainak, jó barátainak, a mozgalom támogatására kérve, a gyűjtésre biztatva őket. Az eredmény az 1888. évi közgyűlésig meghaladta a 10,000 frtot s így az építés megkezdését nem volt ok tovább

halasztani, annál kevésbbé, mert a város időközben Herich Károlyné közbenjárására 1000 □ öl telket is ajándékozott e célra. Az építést 1889 április havában már be is fejezték s mivel az 1888-ik évi gyűjtés ismét 13,000 frtot eredményezett, volt pénz az építési költség teljes kifizetésére, a telek bekeríttetésére és a 14 lakószobával rendelkező Otthon csinos felszerelésére is. A berendezés gondját Bischitz Dávidné vállalta magára s a szükséges pénzt is ő szerezte meg az első felszerelésre. Ismét kért és kapott Hirsch bárótól újabb 1500 frtot, másoktól is gyűjtött s a hiányzó összegeket sajátjából pótolta s így az első felszerelés nemcsak az ő munkája, az ő keresménye is volt.

Az Otthon első lakói a korán elhúnyt vak Fodor Janka főv. tanítónő s a ma is az Otthonban élő Härting Teréz és Vidéki Apollónia voltak, s a bájos Mária Dorothea főhercegnő 1889 december 12-én nyitotta meg az Otthont «hivatalosan». Mária Dorothea édes anyjával, Klotild főhercegnővel jelent meg az Otthon megnyitásán s a csinos, egyemeletes épület helyiségeit bejárván, oly magyaros szívességgel beszélgetett a tiszteletére megjelentekkel s oly igaz érdeklődést tanúsított az Otthon s oly meleg szeretetet a tanítónők iránt, hogy a közönség lelkében iránta élő tisztelet szeretetteljes hódolattá fokozódott. Helyénvalónak találnám, hogy Mária Dorothea főhercegnőt, ki azóta, mint Fülöp orleansi herceg felesége csak ritkán tartózkodhatik szeretett hazájában, a mai 25-ik közgyűlésünkből felirattal üdvözöljük, biztosítsuk ragaszkodásunkról s írjuk meg neki, hogy nem feledtük el szíves biztatását, mely szerint «mind azt az igaz szeretetet, mellyel kedves tanítói, nevelői iránt viseltetik, átviszi a munkában kifáradt tanítónőkre, az ő kedves védenceire.» Írjuk meg neki, hogy a «*Tanítónők Otthoná*»-t azóta virágzó, szép intézménnyé fejlesztettük s hogy a megnyitástól számított 10 év múlva, 1899-ben oly mértékben bővítettük ki, hogy közel 50 tanítónőt tudunk már falai között elhelyezni.

Újabb 70,000 frtra volt e célból szükségünk, melyet részben egy jól sikerült tárgysorsjáték, részben mulatságok ren-

dezése, adományok és alapítványok gyűjtése által szereztünk meg. Jóltevőink között a székesfővárost és a vallás- és közoktatásügyi miniszteriumot említhetjük 5—5000 frttal, Thielen Máriát 4000 frttal, a Zirzen Janka tanítványait mesterük nevére gyűjtött 4000 frtos alapítvánnyal, báró Hirsch Mórnét 4000 frttal, Rökk Szilárdot 2000 frttal s így tovább igazán megható jóságukért még sokakat. Király ő felsége a jótékony állami sorsjáték jövedelméből adott két ízben is nagyobb összeget. De a Nemzeti Nőnevelés régebbi évfolyamai egész kötetekre menő névsort őriznek, a tanítónők filléres gyűjtéseit, mintegy 30,000 jóltevő nevével s oly buzgó gyűjtőkkel, mint De Gerando Antonina, Wollmann Elma, Márs its Rozina, Zelles Etel és mások, kik 10—12 gyűjtőívet töltettek meg; úgy, hogy joggal díszíti épületünk homlokát a Mária Dorothea főhercegnő ajánlatára oda felírt mondás: «Tanítónőinek közadakozásból emelte a nemzet.»

A nagy mértékű adakozás dacára is csak úgy bővíthettük ki ennyire az Otthon épületét, hogy alapítványainkat kölcsönvettük s beépítettük mintegy 68,000 korona értékben. De azóta kifejtett munkásságunkkal sikerült ezen adósságunk nagy részét is törlesztenünk és ujabb alapítványokat szereztünk — többek között Vaszary Kolozs hercegprimás, gróf Andrássy Dénes és ismét Thielen Mária jóságából — úgy, hogy az évi jelentés szerint 95,000 koronát tevő alapítvánnyal és a 188,000 koronát érő épülettel rendelkezünk és sok szegény tanítónőt tudunk pénzsegélyben is részesíteni s így sok szívet megvigasztalhatunk, sok könnyet letörölhetünk.

De azért nyugodnunk nem lehet; ott kisért közöttünk az Otthon kibővítésének, vagy egy új tanítónői otthon létesítésének gondja, ott kísért a segítés szükségességének az érzete, mert mindig több és több az Otthonban védelmet kereső ifjú és öreg tanítónőknek a száma s ellátásukra, különösen az átutazók befogadására az Orczy-úti Otthon már régen nem elégséges; rendes évi segítséget, vagy pillanatnyi megsegítést is mind többen és többen várnak az egyesülettől.

De az anyagi fejlődés mellett feladata az egyesületnek a kultura javára végzett munkásságában is folyton haladni, tökéletesedni. Az alapítók ugyanis nem tekintették az egyesület feladatát kimerítettnek a karikativ munkában, az Otthonok létesítésében és a betegek megsegítésében. Már az első közgyűlés alapszabályai közé iktatta, hogy gondoskodjék az egyesület a magyar tanítónők és nevelőnők szellemi érdekeinek ápolásáról is s ezzel kapcsolatban a nemzeti irányú nőnevelés fejlesztéséről és a munkára szoruló nők érdekeinek elősegítéséről. Ebben az irányban is folyton törekedett egyesületünk hasznos és becsületes munkára. 1887-ben december 14-én megalkotta budapesti tanítónői szakosztályát s úgy itt mint vidéki köreiben t. i. Kolozsvárott, Ujvidéken, Győrött, Pancsován és Fiumében előadások tartása s a tanítónőknek ilyen irányú tevékenységre buzdítása által hatott kedvezően a tanítónői közszellem ébresztésére és felemelte szavát minden fontosabb, nőnevelésre, vagy nőmozgalomra vonatkozó kérdésben. 1889-ben résztvett az egyesület által a gyermekhalandóság csökkentése céljából rendezett kisdednevelési kiállítás munkálataiban, elsőnek sürgette háztartási tanfolyamok létesítését és a közérdekű tudományos előadások rendezését. Az 1892-ben s ezután még négy éven át Hampelné Pulszky Polixéna bizottsági elnök segítségével maga az egyesület is rendezett ilyen tudományos előadásokat, melyek tartására sikerült a legkiválóbb egyetemi tanárokat megnyernie s melyek anyagi és erkölcsi tekintetben nagy hasznára voltak az egyesületnek. Az 1892-ik év, Csáky Albinné elnökségének beköszöntésével a szellemi fejlődés tekintetében különben is korszakalkotó. Csákyné hozta létre az egyesület 10 évi fennállásának emlékére 1895-ben azt az érdekes könyvet, mely 100 magyar asszonynak adott alkalmat kifejteni nézeteit a nőnevelésről és nőkérdésről. Az 1895. esztendő különben azért is emlékezetes zakosztályunk, illetve egyesületünk történetében, mert a nők egyetemi tanulmányokra bocsáttatásának bejelentése alkalmával Wlassics Gyula kultuszminiszter az országgyűlésen hivatkozott egyesületünkre, mely a nőkre nézve ezt a kedvezményt, hozzá

intézett folyamodványában sürgette. 1896-ban az országos tanítói kongresszus nőnevelési szakosztályának szervezésére az egyesület tanítónői szakosztályát kérték fel s ekkor a tárgyalásra kitűzött tételek megvitatásával és kongresszus előkészítésénél kifejtett munkásságával a kartársak és a miniszter elismerését is kiérdemelte. A *patronage-munka* kifejtésének sürgetésére s a leányinas iskolák létesítésére szakosztályunkban hangzott el hazánkban először biztató szó, az anyák egyesületének s a gyermek-tanulmányozásnak szükségességét is itt fejtegették először. De tevékenységünk nem merült ki elméleti fejtegetésekben, fontos munkát végeztünk az ifjusági iratok bírálásával, kiadva az ajánlható művek első kritikai jegyzékét; s olvasmányokról is gondoskodtunk György Aladár «Szellemi Világ», Tocsek Helén a «Bujdosó fia» című ifjusági művek kiadásával s azzal a gyönyörű sorozattal, melyet Tordai Grail Erzsi szindarabjaiva nyujtottunk az ifjúságnak.

Szinte szégyenlem, hogy dicsekvésnek tűnik fel történetirásom, pedig még nem értem a tények felsorolásának végére, még ki kell emelnem, hogy tőlünk telhetőleg támogattunk minden egyesületi törekvést, mely a kultúra szolgálatában állott, készséggel csatlakoztunk a M. N. Sz.-hez és általa is szorgalmaztuk a nevelőnők helyzetének nyugdíjbiztosítással való javítását a leányok latin nyelvi oktatásának az V. osztályban való megkezdését s a leányok szociális ismeretekben való részesítését.

A tanítónői szakosztály tevékenysége azonban ma mégsem az, mint régen volt, mikor még az alapítók közöttünk éltek, velünk dolgoztak, mikor minden gyűlésünknek díszt és érdeket adott az, hogy Zirzen Janka azokat figyelmével és érdeklődésével kisérte. Hogyne jöttek volna el az ülésekre a tanítónők, az ő régi tanítványai, barátai, mikor tudták, hogy az üléseken vele fognak találkozhatni, hogyne dolgoztak volna az egyesületért és a szakosztályért szivesen, mikor az ő elismerése, az ő megelégedésének szeretettel teljes kifejezése volt a jutalmunk és hogyne mertek volna munkába fogni, erejüket ismeretlen feladatok végzésében megkisérleni, mikor erre György Aladártól nyertek biztatást,

bátorítást és útmutatást. Bizony baj, hogy az idők teljessége betelvén, el kellett minket hagyniok. De elcsüggednünk, a munkából félreállanunk azért nem szabad. Épen a reájuk való emlékezés kell, hogy erőnket megujítsa, megkétszerezze, hiszen a munkában most már őket is pótolnunk kell.

És a feladatok egész serege vár még megoldásra. Ha a nőmozgalom érdekeinek elősegítésére ujabb egyesületek keletkeztek is, e mozgalmak előbbrevitelében ezentúl is ki kell vennünk részünket. A patronage-munka végzésére a fővárosban úgy mint a vidéken, elsősorban a tanítónők hivatvák s a szabadoktatás nagy mukájában, melyet legközelebb fognak országosan szervezni, egyesületünknek is ki kell venni a részét. Erre multja is kötelezi és az a körülmény is, hogy vidéki köreivel — és vidéki köröket most sürgősen szerveznünk kell — épen egyesületünk fejtheti ki — a nép asszonyainak háztartási, egészségi, nevelési ismeretekre — juttatásában a legüdvösebb munkásságot. A nevelőnők nyugdíjintézményét is nekünk kell szorgalmaznunk, esetleg megalkotnunk.

Megoldandó feladatokban tehát nincs hiány, de kétség fog el, hogy legjobbjaink elhunytával lesz-e erőnk azok megoldására nekünk, az egyesület régi munkásainak; hisz amint előbbre és előbbre haladunk a korban, azonképen kell éreznünk alkotásra való erőnk csökkenését s a magunkban való bizodalom hanyatlását.

Ám ha itt ebben a házban körültekintek, abban az intézetben, melyet Zirzen Janka tanítványának és méltó utódjának, Lázárné Kasztner Jankának szerető gondozása nevelt nagyra: vigasz száll szivemre. Az ifjú lelkek fogékonysága talán ma sem csekélyebb mint 25 évvel ezelőtt s a *ma* ifjú tanítónői itt is és ez intézet falain kívül is meg fogják érteni, hogy amit Zirzen Janka alkotott, nemcsak a vele egyidőben élt tanítónő nemzedék javára alkotta, hanem minden idők magyar tanítónőinek javára, örök dicsőségére, örök segítésére. Mi szeretettel őriztük meg ezt a drága örökséget, ifjabb munkatársaink és az utánunk következők feladata, hogy azt saját javukra és a magyar kultúra

szolgálatára tovább fejlesszék. Mikor a negyedszázad határkövénél megállva hálás köszönet érzése száll meg mindazok iránt, kik a magyar tanítónők törekvéseit megértették és megsegítették, kérve-kérem eddigi barátainktól ezt a bátorító, megértő segítést továbbra is; és kérve-kérem a fiatalokat, álljanak most már ők is munkába és velünk és utánunk szeretettel, bizalommal törjenek a megkezdett úton előre!

Budapest. *Sebestyénné Stetina Ilona.*

GYARMATHY ZSIGÁNÉ.

1845—1910.

Hitt az eszményekben. Kereste az örök szépet. Harmonikus életre törekedett; ezért szerette úgy a természetet, az erdőzúgás és madárdal rithmusát. A fehér vagy kékes palástba burkolt Vlegyásza komor, agg fejét; a magas, szakadékos völgyek égbetörő szirteit, rohanó patakjait, melyek mellett mint gyermek futkosott, virágot szedett s koszorút font Isten dicsőségére a kis falusi templom oltárára. Aztán elzarándokolt szülőivel a Funtinel fennsíkjára, ahol édes apja kézenfogva vezette a kis leányt egy sírhoz, amely alatt Vasvári Pál és hős társai aluszszák örök álmukat.

Édes anyja meghatottan könnyezett. Édes apja halkan, ünnepélyesen elmondott egy nagyon, nagyon bús történetet az ifjú hősről, Vasvári Pálról és a gyászos kimenetelű funtineli csatáról. A gyermek hallgatja, szívébe vési minden szavát s míg édes apja beszél, azt hiszi a kis leány, hogy a fenyves azért zúg olyan búsan, mert Vasvári Pált siratja.*

Ilyen benyomások közt nőtt a gyermek. Ilyen benyomások közt ébredtek gondolatai, eszményei, elhatározásai. Hazája s az övéi iránti szeretete, önzetlen munkássága s tevékeny élete egy szép harmoniában olvad össze. Harmoniában, melynek pompáját a virágok, zenéjét a madárdal adta, törvényeit a rendszeres munka szabta meg. Szakadatlan munka volt egész élete.

Valódi gyönyörűséget és pihenést virágai közt keresett és

* Gyarmathy Zs.-né: «*Vasvári Pál*».

talált. Különben minden munkát bizonyos gyönyörüséggel űzött. A nép iránti szeretetével a kalotaszegi népnek foglalkozást és kenyeret adott. Az ifjúság iránti szeretetével az ifjúságnak hasznos, szép könyveket, tehát oktatást, tanitást és nemes irányú mulatságot nyujtott.

Gyarmathy Zsigáné, Hory Etelka, az újraébredés korszakának 1845-ik évében s a legszebb tavaszi hónapnak (május) 28-án született. A hó leolvadt már Vlegyásza ormáról. Lejtőjén virágok nyílnak, szellőrózsák bólogatnak, gyöngyvirágok illatoznak, tavaszi szimfóniát búgnak a fenyvesek, a fecske vígan csicsereg a kis ház ereszén, mintha örömhírt dalolna; a pacsirta azurkék mennybolt felé szárnyalva trillázik.... A munkás falusi nép örömteljes éneke hallszik. Reményteljes élet, reményteljes tavaszi nap sugárzik a kis bölcső felé. Apja, Hory Farkas, református lelkésze volt a szép havasalji falunak s kedves költője korának. Főkép a népköltészet terén szerzett sok elismerést.

Elemi iskola, különösen leányiskola, bizony kevés volt a mult évszáz közepe táján. De az iskolát pótolta a nagyműveltségű apa tanitása. Leányát együtt tanitotta Debreceni Márton kis hugával, Erzsivel. Írni, olvasni gyorsan megtanultak. Azután sorra került a számtan, természetrajz, földrajz, irodalom, még a csillagászat és latin nyelv sem volt kizárva. S a kis Hory Etelka így a kis havasalji faluban sok, sok és szép ismeretet szerzett. S hogy az eszes, érző szívű kis leány mily nagy tekintély volt ismerősei és testvérei előtt, bizonyítják öccsének, Hory Bélának, élőszóval és irásban tett nyilatkozatai. (H. B. «A vörösszakálú zsidó. Igaz történet a Bach-korszakból». Itt többek közt így szól: «Nővérem, kinek okossága előtt nagy tisztelettel hajoltunk meg» (t. i. a család többi gyermeke, a testvérek).

Magyargyerőmonostoron konfirmált; itt lett a boldog gyermekből nagy leány s itt esküdött örök hűséget férjének, Gyarmathy Zsigmondnak. Nem csoda, ha e kis kalotaszegi falut szíve egész hevével szerette s egy kis virágról beszélve is, így emlékezik meg kedves szülőhelyéről:.... «ez az igénytelen virág oda varázsol szülőfalvam ódon templomába, ahol keresz-

teltek, ahol komfirmáltam és ahol elmondtam a holtomiglant. Ahova kis leány korom óta a menyegzőm napjáig, kora tavasztól késő őszig minden vasárnap egy virágbokrétát küldtem, aztán mentem magam is és gyönyörködtem, hogy az úrnak asztalán reggeli fényben fürdenek virágaim és a csúcsíves ablakok szines üvegein beözönlő napfény be szép aranyos fátylat sző a bokréta fölött.»

S a Debreceni Mártonról szóló ifjúsági elbeszélését is így kezdi: «Az utóbbi időben többen foglalkoznak a kis parasztfiúból lett nagy emberrel, «*A kiovi csata*» jeles költőjével, Debreceni Mártonnal. Hát akkor hogyne fordulnék én is feléje a gyermekkori emlékek egész melegével? Hiszen ott születtem én is a havasalji kedves faluban, Magyargyerőmonostoron és eszmélkedésem első pirkadásában fényes szálakat szőtt az, ami szájról-szájra járt az «igaz emberről».

De nemcsak azért érdekes ez az ifjúsági munka, hogy az írónő szülőhelye iránti szeretetének ilyen eleven kifejezést ad, de ránk nézve (akik neveléssel és tanítással foglalkozunk) nevelő és oktató hatásánál fogva is érdekes, Mert Debreceni Mártont nemcsak mint költőt és tudóst méltatja, hanem mint önfeláldozó, szerető fiút és testvért, mint nagy jellemet, akinek tündöklő pályája vonzólag hat az ifjúságra.

S minden ifjúsági művében valamely irányban tanítni, nemesíteni, javítni törekszik fiatal olvasóit. Milyen kedvesen nyújt például földrajzi ismeretet az «*Erdélyország tündérország*» című könyvének «Előljáró beszédé»-ben, vagy a «*Sebesvár*», «*Körösvölgye*» című kis rajzokban: «Közületek a legkisebb is átlépheti a Körös vizét, itt, ahol fakad. Az a hely pedig Bánffy-Hunyad mellett van Körösfőn. Csakúgy bujdos a zöld fű között a picike ér, aztán nő, nő és Csúcsánál már akkora, hogy fodros vizén tutajok úsznak, aztán folydogál szép csendesen a bájos Körösvölgyön tovább. Mert a Körösvölgy igazán szép egy völgy, azon végig kell utazni. Aki velem jő, elviszem a kis tündérvárig, onnan indulunk ki; beutazzuk az egész Körösvölgyet....» És így tovább. Milyen alkalmas olvasmány ez az appercepció szol-

gálatában is, t. i. arra a célra, hogy az olvasottakat kapcsolatba hozzuk a földrajzórán tanultakkal.

Más helyt a virágokat törekszik megszerettetni olvasóival. «Ha szereted a virágot, szépnek látod a világot, mert szívem szerint mondhatom, hogy semmivel sem szépíthetünk annyit életünkön, mint azokkal az édes, bájos virágokkal. Természetes, szép, igaz érzés a virágok iránt való szeretet.» (*«Kalotaszegi bokréta»*.) Szerette a virágokat és az embereket, főkép a kalotaszegi népet. Emberszeretetéből sarjadzott ki s nőtt naggyá jótékonysága és sokoldalú munkássága, mellyel elévülhetetlen érdemeket szerzett. Hon- és népszeretettől hevül egész életén keresztül s lelkének, tehetségének minden erejével e nép nevelésén, nemesítésén, boldogításán fáradozik.

A kalotaszegi varrottas is, amely nevezetes keresetforrása lett a népnek, e szeretetnek köszönheti újjászületését. «És a a méh sem gyűjti több virágról a mézet, mint ahány parasztházzal, szép leánnyal, zsémbes öreggel és rég nem szellőztetett tulipános ládával volt közöm, amíg megteremthettem a varrottas háziipart.» («Tarka képek a kalotaszegi varrottas világából.») *Mert ő teremtette meg!* De mennyi szeretet, mennyi lelkesedés, mennyi önfeláldozó munka kellett ahhoz, hogy valakinek ez sikerüljön. Neki sikerült, mert nemcsak írt és beszélt; ő valóban cselekedett. Erről tanuskodnak a kiállítások és az 1885-iki országos kiállítás kalotaszegi szobájától elkezdve, a legutóbbi iparművészeti kiállításig. (Kolozsvárt, 1909.)

Meggyőződése volt, hogy «amely vidéknek virágzó háziipara van, azon a vidéken megszűnik a nyomor». Ha az 1896-ban megjelent «Tarka képek a kalotaszegi varrottas világából» című igen érdekes és tanulságos munkáját csak végiglapozzuk — annál inkább, ha végigolvassuk — bámulat és mély tisztelet tölti el lelkünket, látva azt az ernyedetlen, szívós, kitartó és eredményteljes munkásságot, amelyet a kalotaszegi varrottas érdekében tollal, tűvel, élőszóval, buzdítással és sok anyagi áldozattal végzett. Ott látjuk a királyné lepedőjének képét, a herceg Eszterházy Pálné abroszát, a Mária Valéria főhercegnő

kelengyéjét egy kedves cikk kiséretében, amelynek címe: «Hogy készült a királykisasszony kelengyéje?» A Ferenc Salvator főherceg pipázó szobáját díszítő varrottast. A Teck Mary hercegnő thea-terítőjét, a lord Fitzwilliamné varrottas függönyét, a cumberlandi nagyhercegnő tálcaterítőjét, a Munkácsy Mihály törülközőjét stb. — stb. De mindezeket megelőzte a herceg Eszterházy Pálné lepedője. Az *első*, aki kalotaszegi varrottast vásárolt, épen herceg Eszterházy Pálné volt.

Hogy az ezekhez szükséges régi és szentségként őrzött, rejtegetett — talán a Lorántffy Zsuzsánna fejedelemasszony idejéből származó — mintákat megszerezze és le is varrassa: elutazott a kalotaszegi falvakba, kutatott, kért, könyörgött, igért (s meg is tartotta, amit igért); fölvilágosított, tanított egész sereg gyermeket és fiatal leányt, meglett asszonyt, sőt öreget; szóval emberfeletti munkát végzett, hogy jövedelmet, tisztességes megélhetést, hogy kenyeret szerezzen a népnek (mert bizony sovány a földje a kalotaszegi hegyeknek, völgyeknek) és a magyar kultúra egy régi szép hajtását ne engedje feledésbe, veszendőbe menni. Erre nézve is sok nagyon érdekes, a nép konzervativ, s egyben naiv gondolkozására nézve jellemző dolgot olvashatunk a «*Tarka képekben*».

A «*Kalotaszegi bokrétá*»-ban pedig elbeszéli fiatal olvasóinak, hogy immár a fodorvaszonra varrt ősi varrottas elvándorolt túl a tengeren, ott is hódít s az amerikai a magyar mintákat a magyar megnevezéssel kéri. A fodorvászon — mondja később — Kalotaszegnek egy olyan sajátos eredetisége, amelyet csodál az angol s utánozni akar az amerikai, csakhogy ez nem sikerül neki és ez jól is van így, hadd maradjon meg a fodorvászon művészete itt a mi hegyeink között és adjon kenyeret azoknak, akiknek felette kevés jutott a termőföldből.

Így gondolkozik, így ír, így munkálkodik egész életén keresztül, mint a vidék valódi nemtője, mint jótékony szelleme. Pedig ne higyjük, hogy nem csalódott azokban, akikkel annyi jót tett, hogy nem találkozott háládatlansággal. Hiszen emberekkel volt dolga. A háládatlanság pedig, sajnos, ott él a társadalom minden

rétegében mint kiirthatatlan gyom. Olvassuk csak el azt a rajzot, amelynek címe: «*Ez a nép*». Ott elpanaszolja szívének nagy bánatát. Visszaemlékezik arra a borzasztó napra, midőn egy képviselőválasztás alkalmával az ellenpárt felbőszült csoportja «mint őrjöngő vad csorda» rohanta meg férjét és «feszítsd meg!» üvöltött arra, aki e néphez mindig olyan jó volt.

De később, midőn lezajlottak a vészes események, elsimultak a fölvert szennyes hullámok s férje visszanyerte ismét — amit alig lehetett remélni — épségét, egészségét, az írónő is visszanyerte lelkének régi, áldott derűjét, nyugodtságát. S belátva, hogy a népet akkor félrevezették: felejtett, megbocsátott. S ép úgy dolgozott a népért azután is, mintha háládatlansággal, gonosz indulattal sohasem találkozott volna. Így csak nagy és nemes lelkek tudnak cselekedni. Úgy tenni, mintha elfeledtük volna a sérelmet, szép dolog, de megbocsátani isteni erény!

És a kalotaszegi varrottas fölvirágzott, ... de lesz-e, aki virágzásban tartsa? Lesz-e ezután, aki a népet épúgy szeresse, támogassa, mint ő, mint a «*Kalotaszegi asszony*»? Annyira szeresse, hogy áldozni tudjon érte, annyira szeresse, hogy tudjon megbocsátani, ha kell? Ő maga a magyar leányokra hagyja az örökséget! Hozzájuk fordul s így szól: «A kalotaszegi varrottas az a magyar háziipar, amelynek fejlesztését, terjesztését reátok hagyom örökül; ti vagytok hivatva, hogy folytassátok azt, amit én megkezdtem.» Bár sokan volnának, akik meghallgassák szózatát! Bár sokan volnának, akik példáját követik, akik az ő életéből, műveiből megtanulják, hogyan kell a hazát s a szegény népet szeretni!

Ő mint írónő sem felejti népét; akár nagyoknak, akár kicsinyeknek ír, vele foglalkozik, az ő életét kiséri figyelemmel.... Írói tehetsége korán indul fejlődésnek. Mint gyermekleány már naplót vezet s abba jegyzi föl életének kimagaslóbb eseményeit. 1860-ban «*a legnagyobb magyar*» halála alkalmából is érdekes s a gyermekleány gondolkozására jellemző följegyzéseket ír e kis naplóba: «A legnagyobb magyar, Széchenyi István, itt hagyta örökre ezt a szép Magyarországot! Megható volt a mai gyász-

ünnepély: a templom fekete dísze, a sok, sok zöld fenyő, a koszorúk, — amelyekből a fehéret én kötöttem — az édes apám halotti beszéde; mind, mind megható, de engem mégis más valami hatott meg. Imádattal csodáltam a népet, azt a népet, mely a nagyoktól mindig csak szenvedést kapott és most mégis gyászba borulva sirat egy főurat. Oh áldott, kedves népem, be jó is vagy te, és én mennyire szeretlek.»

Azután idézi édes apja költeményéből e sorokat:

«Halála sújt, de dicső élete,
Honszerelem tüzével fölhevít;
Legyen áldott a népek istene,
S szentelje meg Széchenyink műveit.

És mi, magyar anyának gyermeki,
Kiket a szép magyar hon földje tart
Sirassuk meg a legnagyobb magyart!»

«Hogyne siratnók mi, ha látjuk sírni a népet.» Így fejezi be a gyászünnepről írt elmélkedését a nemesen érző gyermekleány. Kezdetben nem mert a nyilvánosság elé lépni munkáival; mert abban az időben nem nézte mindenki jó szemmel még az olyan nőt sem, aki az irodalmi művek olvasásába mélyebben belemerült, hát még az olyat, aki maga is írt? «Nem lehet az jó gazdasszony!» Ez volt az általános vélemény. Már pedig ő a magyargyerőmonostori papi háznál az édes anyjától tanulta a gazdálkodást, a konyhakert művelését, a baromfi gondozását, a télirevalók konzerválását és mindent, ami egy jó gazdasszony munkaköréhez tartozik s az ő neve mégis «rossz gazdasszony» legyen? Nem, soha! Tehát titokban írt, több munkáját meg is semmisítette.

Azonban lényeges fordulat állott be életében férjhezmetele után. Férjének nagy szeretete s főleg művelt lelke ép úgy nem osztotta a kor elfogult nézetét, mint ahogy a szülői ház sem osztotta azt. Ez a körülmény bátorságot öntött a fiatal írónő lelkébe. Hiszen ha szülői, ha férje belátták, hogy ő mégis csak jó gazdasszony, sőt férje még buzdítja, lelkesíti az írásra — miért ne áldozhatna egy-egy órát a múzsáknak is? A kora haj-

nali órákat szentelte a szellemi munkának. Azt a kellemes időt, midőn a lélek már pihent, csöndes minden, a ház népe még alszik....

Azután a háztartás, a gyermeknevelés s a nyolcvanas évektől kezdve már a háziipar is igénybe vette minden fönnmaradt idejét. S mégis, aki Bánffy-Hunyadon megfordult a Gyarmathyék kedves, derült, vendégszerető házánál: tiszteletteljes bámulattal tapasztalta, hogy dacára e sokoldalú elfoglaltatásnak, a ház minden részéből a föltétlen rend, tisztaság és csín ragyogott eléje. S a nagy háztartás minden munkája a legnagyobb csöndben s minden feltűnés nélkül folyt le, mintha jótékony tündérek segítettek volna mindenütt, akik észrevétlenül surannak ki és be s a munka kész.

Így hát az írónő nem hozott szégyent a gazdasszony fejére. Mindamellett első műve «*Katinka*» álnév alatt jelent meg a «*Fővárosi Lapok*»-ban címe: «*Az erő gyöngesége*». Dicséretet, elismerést aratott e munka, főkép tősgyökeres magyar nyelvezete, egyszerű. közvetlen stílusa ragadta meg olvasóit. Ezt követte: «*Az ifjú pap*», «*A regényes feleség*», «*A hegyek közül*», «*Beszélyek és apróságok*», «*A havasok alján*», «*Zúdorék*», «*Régi urak, új parasztok*», «*Bánék*», «*Andrásék*», és így tovább. S mindezek a hazai földben gyökereznek. Nem ismeretlen távolban keresik az eszméket, a helyzeteket, hanem az itthont rajzolják, a magyar társadalom s főkép a magyar nép életét, munkásságát, szenvedéseit, jó és rossz tulajdonságait. Kedvesen jegyezte meg egyik bírálója (nem írásban, csak élőszóval), hogy «amikor a Gyarmathy Zsigáné népies elbeszéléseit olvassa, mindig úgy érzi, mintha egy kellemes, idillikus népdalt olvasna s közben-közben mintha a népdal zenéjét is hallaná».

De minket főkép az ifjúsági művei érdekelnek, azok, amelyeknek megírásánál az ifjúság s a gyermekek iránti szeretet sugalmazta, lelkesítette. «A három leány története.» (1. A büszke leány, 2. A keményszívű leány, 3. A fekete leány.) Serdülő vagy felserdült leányoknak szóló érdekes, tanulságos elbeszélések. Jó volna, ha fiatal olvasóik valóban szívökbe fogadnák az itt

föltárt jellemfejlesztő szép gondolatokat. Az a gyönyörű kis gyüjteményes munka, amelyről már fentebb szólottam: «*Erdélyország tündérország*», valóban páratlan kedvességgel, naivsággal szól a gyermek lelkéhez. «*Tündérkirály fia, leánya*» 11 csillogó szép mesét tartalmaz. Meséit, ifjúsági elbeszéléseit kipróbálta az unokáin. Így mondta el ezt nekem egykor: «Mielőtt leírnám valamelyik mesémet, elbeszélem az Anna gyerekeinek (Anna, Gyarmathy Zs.-né leánya, Ajtay Gézáné), az én kedves kis unokáimnak s ha azok előtt osztatlan tetszésben részesül, leírom s így remélem, hogy más gyermeknek is tetszeni fog, hiszen a gyermekek ízlése e tekintetben többnyire megegyező.

S hogy igaza volt, arra nézve megtaláltam a bizonyítékot két olyan könyvben, amely számos ifjú olvasó kezében fordult meg. «A három leány történetének» tartalomjegyzékében az első elbeszélés címéhez ezt írta valamelyik olvasója: «*remek szép*!» A másodiknak a címéhez: «*gyönyörű*!» A harmadik címéhez: «*nagyon szép*!»

Rövid, de sokatmondó kritika. «Erdélyország tündérország» egyik rajzának címe fölött pedig ezt olvastam (színes irónnal, gyermekes írással írva): «Ez nagyon szép!» Egy másik és harmadik cím fölött: «ez a legszebb».

A «Kalotaszegi bokréta» 17 bájos, kedves rajz és elbeszélés vegyesen egy bokrétába kötve szintén felserdült és serdülő olvasók, főleg leányok részére. Az elsőnek címe: «*A virágaim*». Az utolsónak: «*Fehér virágok*». Virágról szól tehát az első, virágról az utolsó s azzal a nagy szeretettel a virágok iránt, amely őt oly kiválóan jellemezte. A virág összeforrott az írónő életével, enélkül nem is képzelte el a nemes, széplelkű ember életét. Ép az első rajzban mondja: «A virágápolás évek hosszú során át sok tiszta örömet adott nekem. És ezt az örömet mindenki megszerezheti magának, ha nincs is kertje, mert egy ablakpárkánya mégis csak van a legszegényebbnek is, ápoljon azon pár cserép virágot s tapasztalni fogja, hogy a tenyérnyi deszkán is mennyi gyönyörűséget növelhet.»

És az ő háza valóban ékes volt a sok virágtól. Nagy kert

terült el a ház mögött (ennek nagy része konyhakert), de azért az udvar is virágos kert volt. S ezt a sok virágot az írónő maga ápolta, gondozta, a rózsáit maga szemezte. Oh, mennyit gyönyörködtem egykor én is azokban a rózsákban! «Milyen szépek, milyen üdék voltak azok a rózsák!»

Legutoljára a Crimson-rózsákat is kultiválta s csaknem két évvel ezelőtt, a szünidőn tett látogatásom alkalmával — július hóban — már betegen, de mégis gyönyörűséggel mutatta nekem a szépen, gazdagon felfutó, gyönyörűen viruló rózsatőket. Miközben sóhajtva jegyezte meg: «Szegény Zsiga, mennyire szerette ezeket!» (Zs. a férje, aki már 1908-ban búcsuzott el örökre e kedves, virágos otthontól.)

S most már ő is ott pihen a férje mellett a bánffyhunyadi virágos temetőben. A Vlegyászáról jövő hűs szellő lengeti a sírján nyíló virágokat s a Körös völgyének madarai zengik az altató dalt.

Sokáig és sokat szenvedett. Utolsó napjaiban Kolozsvártt, a *vereskereszt kórházban* feküdt. De minden hasztalan volt. Az orvosok tudománya, barátainak, rokonainak, gyermekeinek szeretete vissza nem riasztotta a halált. A szép tavasz első hervadó virágaival, első elröppenő illatával szállott el szép lelke. (1910 április 9.)

Oh, miért nem tarthat az ilyen harmonikus, poetikus és hasznos élet örökre? Miért kell Turgenjevvel így sohajtanunk: «Hűs van... Fázom... S ők mindnyájan meghaltak... elhaltak... Milyen szépek, milyen üdék voltak a rózsák!» Voltak... De ne helyezzük a halál rideg, ijesztő sírkövét az ő szép, virágos életére!

Szelleme nem halt meg! Él az örökkévalóságban. S műveiben élni fog itt, amíg csak a magyar irodalom s a magyar népies iparművészet iránt érdeklődő művelt lélek lesz e hazában!

Kolozsvár. *Binder Laura.*

A MUNKÁSASSZONY ÉS A GYERMEK VÉDELME.

Míg mi csak egyre kapkodunk, keresünk céltalanúl; töprengünk azon, hogyan változtassunk munkásaink sorsán és talán észre sem vesszük mennyi a keserves mulasztásunk ezen a téren, azalatt a külföld minden államában nagyban folyik az igazi népboldogítás munkája. Ott megértik, hogy amellett, hogy a férfimunkás sorsán segítenek, aki ma már maga is nagyon hozzá tud járulni sorsának a megjavításához, segíteni kell az elnyomott asszony- s mindenekfelett a gyermekmunkáson.

Nálunk azt hiszik, elég ha dolgoztatják a munkásasszonyt, de azzal, hogy a testi erejét ez a munka nem haladja-e meg és arányban van-e a fizetése azzal amit dolgozik, nem sokat gondolnak azok, akiknek ezzel gondolniok kellene, legkevésbbé teszik ezt pedig maguk a munkaadók.

Nem azokról a munkásasszonyokról van szó, akik otthon, a magok hajlékában háziiparral foglalkoznak. Ezeknek a sorsán segítve van, ha meg is vesszük, amit dolgoznak. Amikor azonban a munkásnők sorsát emlegetjük s azon változtatni szeretnénk, a gyári munkásnőkre gondolunk, akik közt temérdek a gyermek és a serdülő fiatal leány. Az a szegény asszony, akit a nyomor a gyári munkába hajt, ma még azon a ponton van, hogy gyenge sejtelme sincs róla, mily égbekiáltó igazságtalanság történik vele gyakran, amikor kora reggeltől napestig dolgoztatják a mondjuk gyufa-, dohány stb. gyárak gyilkos levegőjében, aránytalanúl csekély fizetésért, vagy a nyomdákban, ahol a nyomdafesték fekszi meg a tüdejét. Boldog, hogy munkát kap, ha az érte járó keresete alig is elég arra, hogy gyermekeivel együtt megéljen belőle.

Keserves, nehéz testi munkát végez a földmíves asszony is, csakhogy az künn dolgozik az Isten szabad ege alatt, nem öli, nem pusztítja a gyárak füstös, gyilkos levegője s nem szól rá senki, ha egy-egy kis időre kiesik a kapa vagy az ásó a kezéből. Verejtékét leszáritja a nap, tüdeje tágul a friss levegőtől s felüdíti a szabadság érzete.

De hát lenni kell gyári munkásnőnek is és van is; de nincs elég védelme nálunk. Nem gondolnak vele eléggé, mint ahogy a világ sora a gyengének az elnyomatása. Hát még a gyermekek! Hány gyönge gyermek dolgozik bányában! És a rettenetes csepeli katasztrófa alkalmával elpusztult alig 12 éves fiucskák bizonyítják, milyen pontosan betartják nálunk az ipartörvényt, igaz, hogy a zsengébb korú gyermekek alkalmazására az iparhatóság külön engedelmet adhat. A szegény ember persze örül, ha a gyermeke is keres, mert hiszen kenyérre szüksége van neki is és mert hogy alig tudjuk foglalkoztatni elszegényedett népünket, melynek se háza, se egy maroknyi földje: tűrjük, hogy embernyi munkát végezzen a gyönge asszony s a gyermek.

Ám még talán nem is ez a legnagyobb baj. Itt még remélhetjük, hogy a hazai ipar fejlődésével javul ez a helyzet. Sürgős orvoslást azonban az kiván, hogy a gyártelepeinken éppen semmi gonddal sincsenek az egészségügyi viszonyokra. A helyiségek egészségtelenek, piszkosak. Nincs egyetlen olyan helyiség sem, ahol a munkásnő a pihenésre szánt időt eltölthetné.

Kétszeresen érezzük ezeknek az állapotoknak a súlyát, amikor tudjuk, milyen sorsa van a munkásnőnek olyan országokban, ahol az ipar fejlett és ahol a munkásnő külön társadalmi osztályt alkot. Amerikában például a nagyobb gyártelepeken teljes ellátásban részesül és fizet a mi pénzünkün ebédjéért, mely például egy tányér bablevesből meg egy adag marhahúsból áll burgonyával, huszonöt fillért, ha még öt fillért hozzá tesz, kap egy üveg ásványvizet is. A munkásasszony a gyermekét is magával viheti a gyárba és havonkint ötven fillért fizet az ellátásáért. Azon kívül gyermekkertésznő is van a gyermekek mellett, aki 9—12-ig és 2—4-ig foglalkozik velök.

Van a munkásnőknek kölcsönkönyvtáruk, van úgynevezett üdülőházuk, ahol nyáron a kertben, télen az erre szánt teremben előadásokat, hangversenyeket tartanak.

Természetesen ilyen nagy mértékben csak a nagy és gazdag gyárak gondoskodhatnak a munkásnők sorsáról. De kisebb mértékben és kevesebb anyagi áldozattal is meg lehet ezt tenni. Példája az amerikai leleményességnek a kert, melyet óriási gyártelepek tetején létesítettek. Nem foglal el külön tért, a gondozását ellátják magok a munkásnők s legalább van egy hely, ahol ha ráérnek, nemcsak pihenhetnek, hanem üdülhetnek is.

Egyébként az Amerikánál sokkal kisebb államokban is nagy védelemben részesülnek a munkásasszonyok és a gyermekek. Úgy látszik mindenütt megtudják érteni a nagy szociális kérdést, hogy mindenekelőtt a munkásnép *egészségéről* kell gondoskodni. Csak egészséges anya szülhet egészséges gyermeket s az elcsenevészedett, elcsigázott gyermekből soha sem válhatik életerős, munkabiró férfi vagy asszony.

Amikor hát azon vagyunk, hogy mindenféle *jogokat* vívjunk ki magunknak, nyujtsunk mindenekelőtt *védelmet* az ipari munkásasszonynak, gondoskodjunk róla, hogy tudatára ébredjen ember voltának — a jogokat aztán majd csak kivívják magoknak egyesült erővel, a férfimunkások és külföldi testvéreik mintájára.

A Budapesti Hirlap annak a szörnyű katasztrófának szomorú alkalmából, mely Szegeden tett tönkre egy csomó viruló asszonyi életet, az *iparfelügyelői állások* reformálását sürgeti és a gyárakba *magyar vezetőket* követel, «mert a magyar élet csak a magyar ember előtt becses». (B. H. április 22.) Bár sürgetné egy ilyen tekintélyes sajtóorganum, mint a B. H. a *magyar asszonyok* bevonását a gyárak felügyeletébe: mert «csak az asszony érti meg igazán az asszonyi nyomoruságot.»

De mintha annak az idézett cikknek a megszívlelése más szempontból is kívánatos volna! Az okos asszony- és gyermekvédelem nem akarja a nőt és a gyermeket a munkától felmenteni, nem is szabad ezt akarnia, csak a munkát kell erejükhöz

mérni, csak az egészségügyi követelményeket kell védelmükre biztosítanunk. «Isten őrizzen meg az olyan védelemtől, mely kiveszi a nő és gyermek szájából a tisztességes kenyeret és nem ad helyébe semmit», mondja e részben a B. H. és igaza van, a munkátlanság nyomában jár a züllés. A dolgozni nem tudó szükölködőt a nyomoruság erkölcsi lejtőre taszítja, melyen menthetetlenül elvész, s a nemzet nagy erkölcsi és anyagi károsodását okozza.

A munkának azonban nemcsak mint kenyérkeresetnek van óriási jelentősége, mint az erkölcsi nevelésnek pótolhatatlan eszköze is, valóban megbecsülhetetlen. Szerencsére a mi gyermekvédelmi törvényünk keresztülvitelében, az erkölcsi veszedelemnek kitett és züllött gyermekek és fiatalkoruak nevelésében a munka fontos szerepét általában elismerték. Sajnálnunk csak azt lehet, hogy csakis a züllés veszélyének kitett gyermekek nevelésében használják fel a munka jótékony hatását és nem fogadták még el azt a legfőbb nevelési eszközül a nevelés minden fokozatában. Minden gyermeket — fiút és leányt — munkára és munkával kell nevelni és erejének megfelelő foglalkozáshoz kell juttatni, hogy ne a nyomor hajtsa a munkára, hanem a megszokás és a munka megbecsülése.

Ügyesebb és munkabiróbb nemzedék növekedik így, mely elég értelmi fejlettséggel bír arra, hogy egészségére is vigyázni tudjon, s tudni fogja, hogy az egészsége megóvásának lehetőségét munkaadójától követelheti. Emellett a komoly, becsületes ellenőrzése a munkaviszonyoknak nemcsak elhárítja a sulyosabb katasztrófákat, de a munka áldásait is kiterjeszti, a nemzet erkölcsi emelkedésének és anyagi jólétének fokozódását okozza.

Nem ajánlhatjuk azért eléggé azoknak, akik a nemzet sorsának javítását szivükön viselik, hogy sürgessék az egész vonalon a *munkára nevelést*, a nőknek és gyermekeknek *erejükhöz mért foglalkozását* és a *munkaműhelyekben* az *egészségügyi intézkedések* keresztülvitelét. Ebben áll az igazi nő- és gyermekvédelem.

Budapest. *Zempléni Gyuláné.*

EGY HÍRES NŐI KERTÉSZISKOLA.

Midőn legutóbbi otthonlétem alatt ismerőseim elhalmoztak érdeklődő kérdéseikkel, már akkor elhatároztam, hogy tágabb körben ismertetem tanulásom színhelyét, a marienfeldei női kertésziskola célját és szervezetét. Örömmel ragadom tehát meg az alkalmat, mely arra módot nyújt.

Az iskolát Berlin mellett, Marienfelden az 1894. évben alapította dr. Castner Elvira, a nők ügyének buzgó, fáradhatatlan harcosa. Hosszú 23 évi fogorvosi működését abba hagyva, idegen segítség nélkül, saját erejéből nyitotta meg az iskolát. Azon fáradozott, hogy a nőknek újabb, egészségesebb munkakört teremtsen. Sok küzdelem és fáradság után elérte nemes célját. Egészséges és boldog nőket nevel, kik az életben megálják helyüket. Hányan jöttek ide testileg-lelkileg betegen, bánattól, tán gondtól gyötörve és távozásukkor úgy nyilatkoztak, hogy ezen foglalkozásban meggyógyul test és lélek. Az iskola bejárata fölé azt lehetne írni: «Itt terem a vidámság»!

Mivel nálunk ez a pálya, mint női foglalkozás meglehetősen ismeretlen, lesznek tán, kik először is azt a kérdést vetik fel, van-e a nőnek annyi testi ereje, hogy a férfi kertésszel versenyezhessen? Pedig miért ne lehetne egyenlő értékű a nőkertész munkája férfi kollégájának munkájával? Mert hiszen a kézügyesség és hozzáértés a fő; a közönséges munkát, pl. ásást, kapálást, közönséges munkás is elvégezheti; a művelt kertésznek kár idejét és erejét olyan munkára pazarolni, amit napszámos is elvégezhet. És miért ne erősödhetnék, izmosodhatnék meg a gyengébb fizikumu nő is, ha úgy, mint itt az iskolában, a nehéz

munkához hozzáedződik és megszokja, hogy kedvezőtlen időjárásban is, szélben-fagyban, a szabadban dolgozzék!

A tanulmányuk elvégeztével tudásukat gyakorlatilag is könnyen értékesíthetik. Németországban igen kedvelik a női kertészeket. Az iskolát ezideig 500 nő végezte, közülük 200 vizsgázott, ezek mind szerződtetve voltak, még mielőtt az iskolát elhagyták volna. A legtöbben szeretetházakba, vagy szanatoriumokba kerülnek, hol kertészkedés mellett az üdülő, ideges, vagy képzelt betegeket, kiknek az orvos szabad levegőn foglalkozást rendel, a kertben foglalkoztatják. De nagyobb birtokokra is kerülnek, hol helyzetük nagyon kellemes. Félreeső magányos birtokon a háziasszonyra valóságos áldás, ha nem csupán képzett kertészt, hanem egyúttal művelt társat is kap, kit örömmel vesz fel a családi körbe. A földbirtokosok leányai otthon a magukéban értékesíthetik tudásukat.

A növendékek nagyobbrészt magasrangú hivatalnokok, katonatisztek, földbirtokosok, kereskedők leányai, kik vígan, kényeskedés nélkül végzik a legnehezebb és bizony nem mindig legtisztább munkát. A véleményünk mindnyájunknak, hogy nincs nehéz megerőltető vagy piszkos munka. Amit az isteni természet szolgálatában végzünk, az mind szép, nagy és hasznos, minden munkánk a nagy egésznek egy láncszeme.

Az iskola szervezete ügyes és praktikus. Az első éves növendékek csoportokra vannak osztva: a másodéves növendékek a csapatvezetők, ők tanítják a «kicsinyek»-et és vezetik a munkát, természetesen a főkertész felügyelete és ellenőrzése mellett. Helyes gondolat, hogy a felsőbb évfolyam növendékeit mint tanerőket használják fel, mivel ezáltal megtanulják az önálló intézkedést és munkabeosztást. Reggel hét órától délig tart a gyakorlati munka. Csípős márciusi reggel, mikor még könnyű köd ül a síkságon, megszólal a munkára hívó csengetyű. Az egyenruhás fiatal leányok és idősebb nők egész csapata tódul a gyülekező helyre, hol a főkertész osztja a napi parancsot. Jelentkezés után mindegyik csoport megy a munkára; mindegyiknek külön területe van, melyet valóságos szeretettel mun-

kál meg. Az egyik csapatnak földet kell rigolozni, ásókkal felfegyverkezve vonulnak, kis kocsikon maguk húzzák oda a trágyát. Finom uri leányok azon vetekednek, ki tudja közülük ügyesebben vasvillával rendes halomba rakni a frissen érkezett kincset, mert mint a főkertész mondja «Hölgyeim, ez a mi szemünkben arany, tiszta arany!»

A nehezebb munkáknál a kezdőnek bizony megfájdul a dereka és ég tenyere; azt hiszi, nem bírja tovább, de csodák csodája egyszerre könnyű lesz kezében az ásó vagy villa és szépen folytatja a megkezdett munkát. Idővel már orrocskáját sem bántja a «drága kincs» illata, hanem ő is a főkertész nézetét osztja. Tovább haladva a gyümölcsösbe jutunk, hol szintén serényen folyik a munka. Létrákon fenn a fák koronájában dolgoznak ollóval, fűrésszel. Egyik rész a fák törzsét veszi gondozás alá, erős drótkefével a sok kis zöld penészgombát távolítják el, szappanos vízzel lemossák, mésszel bekenik.

Mily jól esik a kétórai munka után a villás reggeli és a félórás szünet, melynek eltelte után a csengetyű, a mi kis zsarnokunk ismét munkára hív. Megint hangzik a kertben a vidám nevetés és tréfa, melyhez az anyagot a kezdők szolgáltatják, kik igen magas rekordot érnek el eleinte, kártevés dolgában, vetekedve a sok kis hat- és százlábú ellenséggel. Különös előszeretettel viseltetnek a gaz iránt és a melegágyak gyomlálásánál gondosan megkímélik; ellenben gyűlölik a veteményeket és plántákat és egy ellenőrizetlen pillanatban irtó hadjáratot indítanak ellenük. Mennyi gyöngédséggel és figyelemmel tanítják a csapatvezetők az újoncokat. A vezetőknek kell arra vigyázni, hogy a kezdők a szokatlan munkával meg ne erőltessék magukat, kölönösen a gyöngébb szervezetüekre fordítanak nagy gondot, hiszen a főcél az, hogy megerősödve, ne pedig rokkantan hagyják el az iskolát. A rendes növendékeken kívül vannak rendkívüliek is, kik csupán egészségük helyreállítása végett jönnek ide. Ideges, vérszegény nők, kik egészségesen, virulóan távoznak, olyan csodás hatása van a nyugodt munkás életnek a szabad természetben. Ezek termé-

szetesen fel vannak mentve a szolgálattétel, illetőleg inspekció alól. A csoportok ugyanis fölváltva, minden héten be vannak osztva a melegházi munkákhoz. A szolgálattevő csoportra bizony nehéz az ilyen hét, mert nem csupán munkaidőben kell nekik az összes teendőket végezni, a melegházban, melegágyak és reformágyások körül, hanem ott kell lenni a délutáni szünetben és este 8—10-ig is. Locsolni, öntözni, fűteni kell vasárnap is, a mi kedves virágaink nem tudják, hogy vasárnap van; nekik naponkint kell az ápolás. Kedvezőtlen időjárásnál, például nagy esőben szünetel a kerti munka. A növendékek ilyenkor a műhelyekbe vonulnak, mert a kertésznők mellesleg ipari kiképzést is nyernek: asztalosmunkát, szalma- és kosárfonást, üvegezést is tanulnak. Castner Elvira dr.-nak az a nézete, hogy a kertésznőnek sok mindenhez kell értenie, mivel gyakran kerülhet magányos, félreeső birtokra, hol nincs mindig a közelben iparos és ebben a tekintetben úgy érzi magát, mint Robinson puszta szigetén.

Kell, hogy maga is ki tudja javítani az eszközeit, fel tudjon használni minden kis deszkadarabot, melyekből ügyes ládikókat készíthet a nagyobb benntelelő növényeknek. Megtörténhetik akárhányszor az is, hogy a ház kedvenc kutyái lovagias ügyeiket éppen a melegházakon bonyolítják le; persze egy ép ablak sem marad a párbaj színhelyén, esetleg éppen olyan időjárás mellett, mikor az akaratlan szellőztetés éppen nem válik a veteményes javára. Üveges nincs a közelben; milyen jó, ha a kertésznő maga tud a bajon segíteni.

Délben egy órakor vége a praktikus munkának; teljes pihenés áll be. Négy órakor kezdődnek az előadások. Berlin közelsége a legjobb tanerők megszerzését teszi lehetővé; az előadások ennélfogva igen magas színvonalon állnak. Ezeket részben maga Castner Elvira dr. tartja; továbbá a növénytani és állattani múzeum assistensei, a gazdasági főiskola tanárai és a nagyképzettségű főkertész. Ezzel azután vége is van egy munkában eltöltött napnak; megyünk nyugodni, hogy másnap újult erővel foghassunk a munkához. Az előadásokon kívül még ta-

nulmányi kirándulásokat is rendez az iskola, a közeli nagy kertészetekbe és a gyönyörű dahlemi botanikus kertbe.

Az iskola tulajdonosa nemcsak a praktikus és teoretikus szakképzettségre, hanem az általános műveltségre is nagy súlyt fektet; azon van, hogy szakszerűen képzett, széles látókörű kertésznőket bocsásson szárnyra, kik munkájukat szeretik, azt nemcsak megélhetési módnak tekintik, hanem tudást, művészi érzést, szeretetet öntenek munkájukba. A kertészeti pályát bátran lehet a nőknek ajánlani; egészséget, megelégedést, szép, érdekes munkakört nyújt.

Bár sokan megkedvelnék ezt az áldásos munkát! És bár nyílnék a magyar leányoknak is mielőbb alkalmuk a szakszerű kertészet elsajátítására.

Marienfelde. *Láng Ella.*

POLGÁRI LEÁNYISKOLÁINK 1909-BEN.*

(Befejező közlemény.)

Az iskola külső felszerelése után nagy érdekkel foglalkozunk annak belső munkálkodásával. Még akkor is, ha igen kritikus szemmel bírálgatom a polgári leányiskolák belső, lényeges munkáját, az abban működő és kifejezésre jutó szellemet, azon eredményre jutok, hogy egyet-kettőt kivéve, polgári leányiskoláink szakértelemmel, lelkiismeretesen vannak vezetve, tanárainak tudása a megfelelő színvonalon áll, hivatásuknak őszinte lelkesüléssel, odaadással és ambicióval tesznek eleget.

Meglátszik magán az értesítőn, kipillant az évi jelentésből, tükröződik az értesítő cikkében, felcsillan a beszámolás minden ágában, az olvasmányok összeválogatásában, még az írásbeli feladatokon, a házi szabályokon is. S ez a becsületes munka jóleső megnyugvással tölti el a lelkét mindenkinek, ki polgári iskoláink sorsát szívén viseli. Hogy a fény mellett ott sötétlik néhány árnyékfolt is, igen gyakran nem az emberi gyarlóságban, hanem a körülmények néha igazán mostoha voltában keresendő. Iskoláink jellemző vonása az, hogy haladni, fejlődni szeretnek s ez életrevalóságuk legbiztosabb jele. A nevelést is egyenrangúnak tartják a tanítással s ez az egyedül helyes felfogás. A tanulók vallási nevelése gondos vezetésre vall, minden iskola istentiszteletre vezeti növendékeit, vallási gyakorlatokon felekezetek szerint részt vesznek, némely iskola kiemeli a hitoktatók buzgóságát és a növendékek szép egyházi énekét. Sok-

* Az első közlemény a márc.-áprilisi füzetben van. *Szerk.*

szor szó esik az iskolák nevelő feladatáról, jóságos szeretettel inkább elejét kívánják venni a vétség elkövetésének, mintsem hogy nagy szigorúsággal azt megtorolni kívánnák. Nem büntetni, hanem szeretettel, türelemmel akarják a növendék belátását fokozni. Gyakran sok nehézséggel áll szemben e nemes szándék, számos értesítő panaszkodik, hogy a leggondosabb tanítást és szeretetteljes nevelést akárhányszor lerontja az otthon befolyása, a családi millieu. Különös panasza a vidéki iskoláknak ott van, hol a másutt lakó szülők «koszt»-ba adják leányaikat, ahol legtöbbször hiányzik a kellő felügyelet és ellenőrzés. Van több olyan vidéki iskola, mely igen helyesen magának követeli az ellenőrzés jogát a tanuló lakásadóival szemben. Különös energiát a dobsinaiak és az erdélyi iskolák mutatnak. Hogy ilyen iskolák mellett égető szükség van internátusra, csak természetes. Több helyen van is internátus, így Segesvárott, egyelőre 10 tanuló számára. Rosnyón teljesen modern berendezésű, fürdőkkel, villanyvilágítással, kerttel, játszótérrel, Modoron ág. h. ev. polgári iskola és kitűnően felszerelt internátus, Zsámbékon r. k. internátussal összekötött polgári van az átépített gyönyörű kastélyban. Magánjellegű polg. és internátus van Nagybecskereken. Szeretnének a nagyszebeni és fehértemplomi iskola mellett is internátust emelni.

A vidéki városok szülőire nem egyszer hallunk panaszt azok hiúságáról, nagyzásáról gyakran esik szó. Felnőttek társaságába, estélyekre, zsúrokra viszik növendék leányaikat, szerepeltetik őket időnek előtte. Úgy látszik, Erdélyben és a Dunántúlban vannak a legmulatósabb mamák, mert ezen vidékek értesítői panaszkodnak legjobban. Ebből kifolyólag majdnem minden iskola azt követeli házi szabályaiban, hogy mulatságok csak az igazgató előzetes jóváhagyása mellett látogathatók, sőt egyikmásik ezt a szinház látogatására is kiterjeszti. A sok mulasztás egyik okát is a mindent elnéző és mindent igazoló szülőkben keresik. A késönjárókra vonatkozólag csak egy értesítőben találtam azt az eljárást, hogy a késönjáró négy fillér büntetést fizet a szegény tanulók segélykönyvtára javára.

A tanulók testi nevelésére elég gondot fordítanak az iskolák, az idén kevesebb is a járvány miatt bezárt iskolák száma, mint tavaly, több esetben volt a városban járvány, de az iskolát megkímélte, mi jó részben az iskola pontosan betartott óvóintézkedésének köszönhető. Nagy-Kikindán szép eredményt értek el, amennyiben a rendkívül trachomás város polgári iskolájában csak két trachomás beteg tanuló volt. Igen helyes egészségtani szabályai vannak a dobsinai iskolának. Mindenütt vigyáznak a szellőzésre, a tornaórákat sok helyen a szabadban tartják, télen korcsolyáznak, az internátusok mellett többnyire tennis-pálya is van. Van már iskola, mely az úszással is rendszeresen foglalkozik, így Komárom, Czegléd. Rendszeresen fürödtek a budapesti VII. ker. zuglói iskolában. Sajnos, hogy mindez nem elég annak a feladatnak a megoldására, melyben az iskolának hathatósan közre kell működnie. Általános a panasz a vérszegény, rövidlátó, gyenge, ideges tanulókra, sok a felmentés, mulasztás. Az iskola beléletére nagy befolyása van a miniszteri látogatók és tanfelügyelők látogatásának. Ez az az alkalom, midőn a tanár munkája közvetlen tapasztalat után részesül elbírálásban. Minden egyes látogató csak akkor mondhat megközelítőleg találó kritikát, ha több napon át figyeli meg az iskola életét. Az értesítők szerint mind a miniszteri látogatók, mind a tanfelügyelők alaposan tanulmányoznak egy-egy iskolát, legalább a látogatások időtartama erre vall. Van tanfelügyelő, kinek látogatása tíz napra terjed; hogy a nemzetiségek által lakott kerületeket látogatják legtöbbet, csak természetes. Az igazgatók is mindenütt felemlítik a végzett osztálylátogatásokat. Az osztálylátogatások rekordját az az igazgatónő érte el, ki egy év alatt 480 osztálylátogatást tett. A fővárosi szakfelügyelők közül a torna szakfelügyelő látogatta a legtöbb iskolát.

A rendes értekezleteket nem tartják meg egyformán, amint az nem is lehet egyforma, rendesen 9—18 között ingadoznak.

Az iskolai ünnepélyeket mindenütt megtartották, néhol igen szép és igen hosszú programmal. A vidéki városok közönsége szívesen részt vesz az ünnepélyeken, van olyan erdélyi iskola,

hol a főispán, alispán, megyei előkelőségek mind megjelennek. A madarak és fák napját, a békenapot is sok helyen megtartják. Sok iskola hangversenyt, szavaló előadást is rendez, segélyalapja, kirándulási alapja vagy segélykönyvtára javára. Teljesen érthető, ha ilyen jól sikerült kis ünnepély után a vidéki lapok az elismerés hangján nyilatkoznak. Csakhogy ez az elismerés néha kissé túloz, első osztályos fiúcska szavalatában «meglepő tehetséget» lát, a virágjátékban szereplő leánykákat «bájos rózsá»-nak, «aranyos gyöngyvirág»-nak stb. nevezi, de sehogy sem helyeselhető, hogy ezt a kisvárosi lapban megjelent tárcát egész terjedelemben átvegyék az értesítőbe.

A múlthoz képest igen nagy haladást észlelhetünk a kirándulásokban. A kirándulás fontosságának felismerése mind jobban terjed és a kisebb kirándulások száma évről évre nő. Érdekes jelenség, hogy míg a vidéki iskolák nagyobb számmal rendeznek nagyobb kirándulásokat, a fővárosban alig akad néhány messzebb vidéket is meglátogató iskola. Magyarázata szerintem főkép abban keresendő, hogy a fővárosi tanulók szülei úgyis nyaralni viszik gyermekeiket a szünidő alatt és így nem szívesen áldoznak más utazásra. Kitűnő intézmény a diákotthonok létesítése, pl. a dobsinai mintájára. Így az Al-Duna mellett egyik iskola is arról panaszkodik, hogy már nem győzi a jelentkező iskolák elszállásolását és diák-otthonra itt is égető szükség lenne. Nagyobb kirándulást tettek az ó-becseiek, kik a tengerpartra, a győriek Bécsbe és Bécsújhelyre, a dévaiak Budapesten át Fiuméba, a modoriak Bécsbe, a nagybányaiak az Al-Dunára mentek. Nyiregyháza Eperjest, Bártfát, Kassát nézte meg, a karczagiak Kolozsvárra rándultak és nem győzik dicsérni a kolozsvári polg. iskola rendkívüli felszerelését. A komáromiak Budapestet keresték fel, hol a Turista-Egylet mindenben a legnagyobb szívességgel kalauzolta és segítette őket. A fővárosi aréna-úti iskola Fiumét, a Deák-téri ref. iskola Salgó-Tarjánt, a nagykárolyi iskola Felsőbányát és Nagybányát keresték fel. A kirándulások meglepő olcsón juttatják növendékeiket egy-egy utazásra, így a karczag—kolozsvári út személyenkint 24 koronába,

a Déva—Budapest—Fiuméba tett utazás 38·97 kor.-ba került. Az újvidéki iskola Boszniába és Dalmatiába készült, de a háborús idők miatt a kirándulás elmaradt. Több, de még mindig kevés iskolában van vetítőgép a földrajzi előadások illusztrálására.

A fővárosi iskolák majdnem valamennyien meglátogatták a Néprajzi, Gazdasági, Nemzeti Múzeumot, az Uránia-szinház előadásait, az országházat, Feszty-körképet, a királyi palotát, de aránylag igen kevesen járnak a főváros közvetlen környékére, többen voltak Aquincumban, Esztergomban, Visegrádon. Sokkal több gondot fordíthatnának a gyárak megtekintésére, míg ellenben a vidéki iskolák elég gyakran felkeresik a könnyebben hozzáférhető ipartelepeket, gyárakat, hutákat.

A jótékonyságot az iskolák néha meglepő arányban gyakorolják. A legtöbben iskola-alapítványokban, jutalmakban részesül, melyekhez a vidéki takarékpénztárak, bankok, a könyvkereskedők és az iskola jóbarátai szívesen hozzájárulnak. A szegényebb tanulókat tankönyvekkel, tanszerekkel segítik, sok iskolának van tankönyv-alapja, sok helyen megteremtik a kirándulási alapot is. A tanulók majd minden iskolában a Petőfi-ház sorsjegyeire, a József főherceg-szanatoriumra, a Gyermek-Ligának, vidéken a siketnémáknak, vakoknak gyűjtöttek.

Ami a tanítás feldolgozott anyagát illeti, némely értesítő teljesen kidolgozott kimutatással számol be, némely iskola csak vázlattal szolgál, a fővárosiak egyáltalában nem számolnak be ezzel. Az írásbeli feladatok mindig érdekes anyagot szolgáltatnak, kiváló magas színvonalon állanak pl. a kecskeméti magyar nyelvi és nagyszőllősi német nyelvi feladatok. Átlagos számuk 15, de van iskola, hol 12-re szorítják le, sőt a német nyelvieket egy helyen 7-re, de ugyanitt nagy a házi feladatok száma, mely 50—60-ra is felmegy. Vajjon ki vannak-e ezek javítva?

Az iskolák közlött rendszabályai nagyjában megegyeznek, kitűnő a beszterczei, a tóvárosi. Egy vidéki iskola megengedi növendékeinek az úszást és korcsolyázást, de a «biciklit» szigorúan tiltja.

Némely iskola felsorolja azokat a pályákat, melyre a négy polgárit végzett tanuló léphet; érdekes, hogy ilyen előképzettségű nő miniszteri rendelet alapján Udvarhelymegyében mint a vármegyei segédkezelő személyzet tagja is alkalmazható.

A tantestület sok helyen keresi a szorosabb érintkezést a szülőkkel, közös értekezleteket tartanak, az iskolában fogadják a szülőket. Határozottan túloznak Dobsinán, hol az igazgató és tanárok a szülőket látogatják meg, sőt az osztályzó naplókat is elviszik házhoz. Ennyire nem kellene menni, könnyítsük meg a szülőnek az iskola felkeresését pontosan meghatározott idő megjelölésével, amely órán bizonyára beszélhet az illető tanárral, de ne járjunk a szülők után.

Mind nagyobb és nagyobb számmal vesznek részt a polgári iskolák tanárai a városok társadalmi életében, kiküzdvén maguknak az őket megillető társadalmi poziciót. Úgy mint tavaly, az idén is népszerű előadásokat tartottak Orsován, az iskola tornatermében, óriási érdeklődés mellett, úgy, hogy néha 800 látogatójuk is volt. Az előadások tárgya kitűnően volt összeválogatva a történelem, földrajz, vegytan, művészettörténelem és politika köréből. Újvidéken Uránia-előadásokat tartottak, hasonló tárgykörrel, növendékeik számára. Belényesen pedig munkásgimnáziumot terveznek.

Az iskola keretében alakult önképzőkörnek fontos szerepét az irodalmi ismeretek és fogalmazás szempontjából elvitatni nem lehet. Több helyen könyvtára is van, így pl. Székelyudvarhelyen, Iglón, hol lapokat is járatnak; Nagybecskereken nemcsak irodalmi thémákkal foglalkoznak, hanem a versenydolgozatokba beveszik a számtant, sőt kézimunkát is. Újpesten dalárdájuk is van, Segesvárott a zenét belevonják, több helyen jótékonycélú a működése, így pl. Kaposvárott. A fővárosiak közül a Csokonay-utcai polgárinak van igen szépen működő önképzőköre.

Helyesen felismerik az összetartás szellemében rejlő erőt ott, ahol a volt növendékeket is egyletbe tömörítik. Valóban mintaszerű a budapesti II. ker. iskola volt növendékeinek egy-

lete, mely gépírási, gyorsírási, szépírási, nyelvi, egészségtani, rajzi és festészeti tanfolyamot rendez tagjai számára, jótékonyságot gyakorol, hangversenyeket rendez, sőt elhelyező irodát is állított. A VIII. ker. Práter-utcai iskola is hasonló célokért küzd, a VII. ker. aréna-úti iskola volt növendékei a már említett könyvtár-egyesületet alkotják.

Az iskolák továbbfejlődése a társadalmi szükségből folyik. Kisebb városban a kézimunka-tanfolyam, nagyobban a kereskedelmi tanfolyam képviseli az iskola továbbfejlődését. Mivel a kézimunka-tanfolyam szervezve van, kisebb eltéréseket leszámítva, egyöntetű a tanmenete. Így Pancsován a köteles elméleti és gyakorlati tárgyakon kívül német nyelvet, egészségtant, tornát, művelődéstörténetet is tanítottak. Érdekes az értesítő panasza, hogy az elméleti tárgyakat nem igen kedvelik, de a gyakorlati tanfolyamon szívesen részt vesznek.

Hasonló elméleti tárgyakat vesznek fel a győri, belényesi, nagykárolyi, czeglédi tanfolyamok. Sok helyen a fehérvarró-, felsőruha-varró- és hímző-tanfolyam mellett csipkeverés és csetneki csipke-tanfolyam is van, így Dobsinán, Zalaegerszegen, Nagy-Enyeden. Felsőruha-varróval bővült a komáromi, nagybányai, divatárúcikkeket készítenek Nagybecskereken. Kár, hogy a kitűnően szervezett újvidéki az idén szünetel, Kaposvárott munkaerő híján szintén megakadt,

Újra szervezték az újpestit, mely ipariskolává alakult át, van fehér- és felsőruhavarró, hímző, csipkekészítő, iparművészeti tanfolyama. Ilyen ipariskola a budapesti III. ker., bécsi-úti.

Nevezett iskolában a polgári 3—4. osztályával kapcsolatban van kézimunka-kurzus is.

Kereskedelmi tanfolyam van Szombathelyen, hol már esetleges párhuzamosításra is gondolnak, Nagybecskereken, Brassón stb. A budapesti iskolák mellett mindig jobban megkívánják a fővárosi viszonyok a leányok továbbképzését és a kézimunka-tanfolyamoknál is jobban látogatják a kereskedelmi tanfolyamokat. Ilyen van a fővárosban nyolc, irodai gyakorlati tanfolyamot

a koronaőr-utcában, váci-körúton, Csokonay-, Mester- és Peterdy-utcában állítottak. Igen sok fővárosi és vidéki iskola mellett van francianyelvi-, gép-, gyorsírás-, zongora-, tánc-tanfolyam. Legtöbb tanfolyama van a budapesti aréna-úti polgárinak; van itt kereskedelmi-, francianyelvi-, gép- és gyorsírási-, tánc-, slöjd-, aquarell-festés-, rajz-, női kézimunka- és textil-tanfolyam.

Igen szépen szervezett háztartási tanfolyam van Nagybecskereken, mely az általános tudnivalókon és gyakorlati jártasságon kívül keresetre is képesít. Két évre terjed. Főző-iskolát, fehér- és ruhavarró osztályt foglal magában, háztartástant, konyhakertészetet, gyümölcs-, szőlőtermelést, baromfi- és sertéstenyésztést is tanulnak. Méhészeti tanfolyam van Nagybányán, hol szakszerűen képesített tanítónő tanított. Ugyanitt a felsőbb osztályok növendékei kertészkedéssel is foglalkoznak, hasonlóan Orosházán és másutt is.

A polgári leányiskolák értesítőit azzal a gondolattal tehetjük le kezünkből, hogy van ugyan javítgatni valónk, tökéletesbíteni valónk, de a munka eredménye mégis kielégítő, becsületes, sőt többnyire lelkes kötelességtudásra vall.

Budapest. *Relković Mita.*

KÜLFÖLDI LAPSZEMLE.

Revue Pédagogique januári száma terjedelmes és tágkörű értekezésekkel indul meg. Először is Scheid ír a következő címen: «Az irodalmi érzék fejlődése a gyermeknél és a felnőttnél». Részletesen megemlékezik az egész emberi lélek fejlődéséről továbbá a gyermek sok-sok speciális sajátságáról. Tárgyalja a szemléleteknek, a képzeletnek, az érzelmeknek, az intelligenciának, a biztosan tudott igazság felismerésének és szeretetének az irodalom együttérzésnek és a formaérzéknek a sokféle különböző megnyilatkozását. Főcéljáért, a természetesség erős hatalmáért annyira síkra száll, hogy a természeti erők természetesen fokozatos felhasználására fordítja majdnem egész erejét s úgyszólván csak hallgatagon érinti azt az óriási felemelő, fejlesztő befolyást, melyet a fejlettebb lélek a fejletlenre is képes gyakorolni még kicsit nagyobb különbségek mellett is főleg akkor, ha művészi ihlet segíti a közeledést! De épen, mert fél a fokozatok túlzott áthágásától, azért ezeknek a röviden leíró meghatározásában olyan lelkiismeretesen világos, hogy róluk egyszerre áttekinthetőbbé válnak szétszórtabb és határozatlanabb ismereteink is. Jobban megismerve így a fejlődést, több gondolatunk, több szívünk marad annak a fontos pedagógiai tételnek az önkénytelen felvetésére, hogy tulajdonképpen milyen gyengeséget és milyen szépséget hell minden természetesség mellett még jobban ellensúlyozni vagy még jobban őrizni a gyermeki lélekben a jövő társadalom javára! Annál inkább marad erre időnk, mert ennek az írónak a tudományos elméletében készen és biztosan kapjuk a rendszert; ő nem hogy ki feltételezett ismereteket, nem hagy említtetlenül nehezebb bevezetéseket, nem áll meg zavaró problémáknál. Különösen az irodalom tanítóinak jó utbaigazítást adhat első lépéseiknél és biztos vezérfonállal szolgálhat egész jövő hivatásukra.

Ezután a legnagyobbrészt didaktikai cikk után olyan dolgozat következik, mely elsősorban a moralis neveléssel foglalkozik, a moralis nevelésnek a lényegével és egész területével. Gazin igyekszik magyarázni Spencer természetes, visszahatásos

rendszerét magával az író fefogásával az író összes munkáinak a szellemével. Magyarázni igyekszik Spencerben mindenekelőtt azt, aminek a megvilágítását szükségessé tették szaktanulmányai, a közvélemény, az irodalom, meg a nagy író iránt érzett hálája abból az alkalomból, hogy megjelent Gréard hires szép könyve a francia nevelés fegyelmezésének a szelleméről. Leginkább két vád ellen veszi védelmébe az angol pedagógust és ezek ellen vázolja bőven néhány gondolatmenetét. Először az ellen, hogy a természetes visszahatások szellemében brutális és lelketlen eszközöket ajánlana, másodszor az ellen, hogy a helytelen cselekvések megelőzésének nem juttatna szerepet s hogy amennyiben nem juttatna, snnyiban többet ártana, mint amennyit használ. Mondja, hogy a «természetes visszahatások» helyett jellemzőbb erre a rendszerre a tudósnak magának az a másik kifejezése, mely szerint itt a következmények megtapasztaltatásáról van szó.

Rámutat a könnyen beálló félreértésre abban a jelenségben is, hogy a nevelésben minden természetesnek mondott eljárás nagyban emlékeztet Rousseaura, Rousseauban is annak legnagyobb hibáira s hogy az ilyen eljárásnak minden különbsége hatványozottan erős hangsúlyozást kíván. Világosan és érzéssel adja elő, hogy éppen a *természetes következmények megtapasztaltatása* sok óvatos körültekintést, gyengéden előkészített külső és belső behatást, javítást, organizálást kíván és hogy nagyon változóan alakul a növendék különböző életkora szerint, meg aszerint, hogy az őt körülvevő események szűkebb- vagy tágabbkörűek, természetibbek vagy társadalmibbak, szubjektívabbak vagy objektívabbak-e. Hangsúlyozza több argumentum alapján, hogy ez a rendszer sokat követel a szülőktől, hogy a szülők gyakran képtelenek az ilyen nevelésre, de nem hallgatja el azt sem, hogy ha képesek rá, akkor így sok jó érzést és áldásos, kölcsönös benső melegséget ébreszthetnek még a jótékony meglakoltatás közben is. Nem egy szép fejezetben, minden külön felemlítés nélkül, azt a gondolatot erősítheti meg bennünk, hogy ezek az elvek főleg a családi nevelésben fejthetik ki minden előnyüket, ott valósíthatók meg egész terjedelmükben és legmesszehatóbb, legbiztosabb lényegükben s hogy ami bennük nem megértetés, hanem megéreztetés és megszokás, abban elsősorban oda is valók; megerősítheti bennünk azt a nevelői világfelfogást, hogy ezek a nézetek igen fontosak a családra, ott a helyes parancsolásra és a szíves szófogadásra, meg hogy a család nagyon nagy érték az iskolára s hogy az iskolának ugyancsak ápolnia kell ezt az értéket a maga speciális eszközeivel is. Behatóan jellemzi Spencer pedagógiájának azt a fő- és végső célját, hogy biztos önuralomra és önállóságra neveljen; hogy

nevelje az akaratot és a helyes liberálizmust; hogy nevelje az ügyes, jól számoló előrelátást; hogy fejlesszen sok olyan jó tulajdonságot, ami az emberek és a dolgok biztos megfigyelésén alapszik, ami a tapasztalatból indul ki, amit érdeklődés és érdek vezet s ami nagyon sok előzményre szorul. Ezután a védelem után azonban panaszkodik is Gazin. Panaszolja, hogy ez a nevelési szisztéma elhanyagolja a lelkiismeret nagy erejét, nagy fékentartó és megnyugtató hatalmát, meg hogy minden igazságossága mellett is kevéssé bensőséges, kevéssé ideális és annyira nem épít a morális fellelkesülésekre, hogy még a nagyon fontosnak felfogott materiális feladatokkal szemben is könnyen eredményezhet gyengeséget.

A következő cikk éppen a harmonikus életeknek a nagy szószólója! André Bellesost ír benne Almgwistről, a svéd romantikusról. Leginkább előtérbe helyezi ebben az íróban és kiélesedett irányában a gyengeségeket s mivel e gyengeségek többékevésbbé általában nagyon elterjedtek a fiatalságnál, azért a pedagógiára nagyon fontosak s mivel a magyar életbölcseség éppen ezekre a hibákra nem is igen kedvező, azért aránylag kevés figyelemmel meglehetősen el is kerülhetők. Bellesort mindjárt kiindulásul határozottan tiltakozik ellene, hogy ezen ünnepelt költő legszembeötlőbb és legismertebb vonásainak úgy hódoljanak, mint az igazi zseni nagyságának. Azt mondja, hogy elkésett vagy korai és befejezetlen; hogy túlerősen hatnak rá zavaró családi tradíciók és sok különböző, nem mindig mély tanultságok; hogy tele van a lelke küzködő ellentéttel, melyektől nem tud és nem akar szabadulni; hogy minden tanultsága mellett erősen érzi kora irodalmi köreinek az áramlatából az akarat erejének a hanyatlását; a képzelgő ábrándok, a lenyügöző ösztönök és a hibázhatatlannak tartott szív hatalmát, minden doktrina megvetését s a természet jóságának istenítő dicsőítését. Kijelenti, hogy Almgwist minden tagadása ellenére is sokat vett át a francia romantikusoktól; megállapodik annál a káros jelenségnél, hogy utazásai dacára is sok tekintetben csak regényekből ismeri meg és ítéli el Franciaországot és hogy annyira megnagyítja kedvezőtlen benyomásait, hogy még a művészi igazságot sem respektálja.

Megemlékezik róla, hogy idővel zsurnaliszta lett, hogy lázas keze között hamar ellágyul az olvasó megfeszített figyelő energiája, de elismeri azt is, hogy egy-egy időre nagyon letudja bilincselni az érdeklődést. Elismeri, hogy nagy részvéttel szenved a nő elnyomásáért, hogy hatalmas lendülettel indítja meg a svéd feminizmust akkor, mikor hangoztatja a nő legkülönbözőbb jogait, köztük olyanokat is, melyek megadását ma már csaknem mindenki mindenütt méltányosnak, sőt nemesnek érzi. Elismeri,

hogy lelke, beszédje, költői szava alapjában csupa lágy, szelíden verőfényes hangulat, csupa líra, hogy költeménye vers nélkül is csupa rím és rythmus és hogy mindevvel főcélja nem büntetni, vagy közvetlenül javítani, hanem azt inspirálni az embereknek, hogy javuljanak meg ők maguktól. — Elismeri, hogy aforizmáiban annyi a lobbanékony természetének, gazdag tapasztalatainak és pillanatnyi belátásainak megfelelő szépség, mélység és megkapó igazság, hogy összegyüjtésükkel sokat nyerne az irodalom. — Mikor azonban mindezt elismerte és mikor megérteti még azt is, hogy nagy hatást, nagy forrongást, nagy kezdeményezést épen azokkal a hibáival és erényeivel ért el, melyek továbbmunkálásra és befejezésre serkentenek, akkor végeredményben megint visszatér arra, hogy az emberi haladásnak és boldogságnak ő maga nem tárt fel biztos és kialakult utat, hogy az ő individualizmusa nem ér többet a régi diszciplinánál, hogy az ő képzelete szárnyalását számos tévedésnek a súlya akasztja meg és hogy az ő emberszeretetében sok a durva önzés! — Természetesen, ha nem a zseni ideáljával, hanem egyszerű emberi mértékkel mérünk, akkor éppen Bellesort jellemzése alapján azt is mondhatjuk, hogy Almgwist szerette a saját maga nagyságát, de ezt a nagyságot tehetségeinek és érzéseinek a kifejtésében, lelki élményei közlésében és visszhangjában kereste; kegyetlen tudott lenni sokszor de kegyetlenségével szeretetet igyekezett őrízni jól-rosszul; nem fejezett be semmit, de megkezdett sokat, elhibázott többfélét de valamit elért mindenben; nem figyelt, nem koncentrált eléggé, de csupa változás, küzdelem, munka és csalódás volt az élete; zseni talán nem volt, de zseniális kezdeményezője volt minden téren egy új, emelkedő kialakulásában még mindig nagyrahivatott *iránynak!*

Budapest. *Schmidt Mária.*

NŐNEVELÉSI SZEMLE.

A szabadoktatás országos szervezete. Az Orsz. Közoktatási Tanács közreadta azon tárgyalásokra vonatkozó iratokat, mely tárgyalásokat gróf Apponyi Albert, vallás- és közoktatásügyi miniszter kezdeményezésére a Közokt. Tanács kebelében folytattak, s melyekre a Tanács tagjain kívül sok kitűnő tudóst, politikust és sociologust hívtak meg. Ezeken a tárgyalásokon maga gr. Apponyi Albert elnökölt s a tárgyalások alapjául dr. Jancsó Benedek Emlékirata s a K. T.-hoz intézett beadványa szolgált. Az előttünk levő nagyterjedelmű füzet (260 lap nagy ívrét) közli a miniszternek e tárgyban a Tanácshoz intézett rendeletét, Jancsó Benedek beadványát és Emlékiratát és az 1908 októbcr hóban tartott tárgyalásokról felvett jegyzőkönyveket. Mindenkinek érdeklődésére méltó és fölötte tanulságos e füzet mindenik részlete, különösen pedig az a történeti visszatekintés, melyet dr. Jancsó Benedek e kérdésnek hazánkban és a külföldön való fejlődéséről nyújt. De bár a szabadoktatásra vonatkozó elméleteket, tervezeteket ily rendkívül becses összeállításban találjuk e füzetben, reánk asszonyokra mégis lehangoló annak tanulmányozása. Mintha *csak férfiak* volnának a világon, s mintha csak a férfiaknak volnának művelődési szükségletei, annyira mellőztek e tárgyalások közben mindent, ami a nőkre vonatkozik. Még az analfabeták között is csak az 1¼ millió *férfi analfabétát* emlegetik (választójogi szempontból); hogy *a nők tudatlansága valóságos nemzeti veszedelem*, arra nem gondolt senki. Pedig egy nőt is kitüntettek azzal, hogy meghívták a tárgyalásokra (Geöcze Sarolt át), de ő is inkább általánosságokban szólt a szabadoktatás kérdéséhez s csak egyik felszólalásában utalt annak a szükségességére, hogy a tanításba a nőket is be kell vonni. De a 35 kitűnő férfi szónok közül senki sem akadt, aki erre a felszólalásra reflektált volna, s így a megállapodások során azt teljesen mellőzték. Hisszük ugyan, hogy csak azért tették ezt, mert hallgatólag elfogadták az Irányi által 1870 március 18-án benyújtott, a felnőttek oktatására vonatkozó törvényjavaslat nemes szellemét, mely a 7. §-ban a következőket mondja: «A nők külön órákban s ha lehet nők által tanítandók, s ami a jelen törvényjavaslatban a tanítókat illetőleg mondatik, az általában a tanítónőkről is értendő», mégis szükségesnek itéljük, hogy a nők tanulásának érdekét és szükségességét nyomatékosan hangoztassuk. Annál több reménnyel teszszük ezt, mert jelenlegi kultuszminiszterünk a nők nevelésének fej-

lesztését kormányzati elvévé tette, bízvást remélhetjük tehát, hogy a szabadoktatás szervezésében sem feledkezik meg a nőkről. A nagy tömegek elmaradottságából származó gazdasági és szociális bajok, elszegényedés, gyermekhalandóság, alkoholizmus, a tüdő- és nemibetegségek szörnyű pusztításai egyenesen megkövetelik a nők kioktatását; a tanítónőképzés és a felsőbb nőoktatás fejlődése pedig lehetővé teszik, hogy a szabadoktatásban a nők is betöltsék a reájuk váró feladatokat, melyekben őket a férfiak nem is helyettesíthetik. Folyóiratunk minden rendelkezésére álló eszközt fel fog használni a nők ez irányú tevékenységének előmozdítására.

*

A nők választójogának kérdése élénken foglalkoztatja immár társadalmunkat. Azután a nagyjelentőségű zászlóbontás után, melyről dr. Dirner Gusztáv lapunk mai számában közölt beszéde tanúskodik, bizvást elmondhatjuk, hogy a kérdés aktuális lett. Ma már megalakult dr. Dirner Gusztáv elnökségével a «férfi liga» (1910 április 29.), mely feladatává tette a nők szavazati jogának elősegítését; közel 200 taggal alakult meg, kik között sokan vannak társadalmunk vezetőférfiai közül, bizonyságául annak, hogy a nemzet jövő haladásában és megerősödésében a nők munkáját is kezdik számbavenni, s törekedni fognak azt felhasználni. Magunk is mindig vallottuk, hogy ez az állapot a magyar nők különös nagy követelése nélkül is be fog állani, mert a magyar nemzet a jogok kiterjesztését mindig a jog birtokosainak kezdeményezésére igatta törvénybe; hogy a nőket a magánjog terén eddig is sokkal több jogban részesítette, mint más kulturnemzetek, s hogy a magyar férfi a nőben mindig feleséget, élettársat és nem rabszolgát látott, nem fogja tehát férfiúi méltóságának kisebbítését találni abban, ha az asszony közdolgok végzésében is segítségére siet. (L. Nemzeti Nőnevelés 1908. évi 376. lap). Hogy e felfogásban velünk a magyar asszonyok közül többen osztoznak, arra bizonyítékot találtunk *Reichenhallerné Pethő Irén* szép beszédében, melyet a *Vízcsepptársaság* április havi közgyűlésén nagy tetszés mellett a nők választójogáról tartott s melyet e szavakkal fejezett be: «... *erős a hitünk, hogy a magyar nők jogát nem is nekik maguknak kell majd kiverekedniök, hanem, hogy férjeik, fiaik fogják azt nekik megszerezni. Ezzel csak becsületbeli tartozásuknak tesznek majd eleget.* (L. B. H. máj. 1.) Hogy ennek a becsületbeli tartozásnak a férfiak már tudatára jutottak, azt dr. *Márkus Dezső* kuriai biró április 29-én a M. N. Sz.-nek választójogi szakosztályi ülésén tartott nagyszabású beszéde mutatta, mely beszéd a nők szavazatjoga érdekében felhozható érveknek világos, meggyőző, ékesen szóló összefoglalása s örökbecsű emléke az elfogulatlan férfi ítéletének. Perczelné Kozma Flórát a M. N. Sz. szavazatjogi szakosztályának elnökét igaz köszönet illeti meg azért, hogy Márkus Dezsőt a kitűnő jogászt és szociológust rábirta, hogy nyilatkozzék a női szavazatjog kérdéséről; de köszönet illeti Perczelnét azért is, hogy ez előadás meghallgatását meghívása által azokra nézve is lehetővé tette, akik a szakosztálynak nem tagjai. Ma még nagy szükség van arra, hogy a szavazatjog kérdésében folyó eszmecseréről a nagy

közönség is tájékozódást szerezhessen, azért a M. N. Sz.-nek szavazatjogi szakosztálya csak úgy tesz igazán eleget feladatának, ha üléseit propaganda céljaira is felhasználja, vagy esetleg nyilvános nagygyűléseket is rendez a közönyösebb női közönség érdeklődésének felébresztésére. Az M. N. Sz. alapszabályai nem intézkednek elég határozottan a szakosztályi ülések tartásának módjairól, s ezért e kérdésben vita támadt az M. N. Sz. Tanácsának április 30-án gróf Batthyányi Lajosné elnöklése mellett tartott ülésén is, hol a szavazatjogi szakosztály programmját helyesléssel elfogadták és a szakosztályok munkásságára vonatkozó alapszabály-módosításnak a legközelebb tartandó közgyűlés elé terjesztését elhatározták.

*

A gyermekliga közgyűlése minden évben az emberi könyörület lelkes, szép ünnepe. Ez évben a szokottnál is melegebb, a szokottnál is szívhez szólóbb volt. Az a két kitűnő beszéd, mely gróf Vay Gáborné és Prohászka Ottokár, püspök ajkáról elhangzott, sokáig fog visszhangzani a magyar társadalom szívében s bizonyára a jócselekedetek egész sorozatát fogja életre kelteni. E beszédek a maguk teljességében vagy kivonatosan bejárták az egész magyar sajtót s azért bizvást hivatkozhatnak azokra, mint általában ismeretekre. Meg kell szívlelnünk e beszédeket, meg kell szívlelnünk Prohászka szavait, aki azt kívánja, hogy minden gyermeknapokon egész lélekkel dolgozzunk az elhagyatott gyermekek érdekében, hogy irgalmat, könyörületet és szeretetet vigyünk mi is áldozatul a szenvedő kisdedeknek és irgalmat és szeretetet igyekezzünk iránt tuk gerjeszteni másokban. És meg kell szívlelnünk Vay grófnő szavait, aki szemrehányással és követeléssel fordul a magyar asszonyokhoz, ezt mondván: «A magyar nőben megvan a bölcselkedésre való képesség és hajlam; olyan világproblemák mogoldása felett lesz képes fejét törni, amely problémákhoz jóformán nem is ért. Ezzel szemben viszont képes lesz egy tengernyi értékes időt elpazarolni a pletykaasztalok, de főleg a kártyaasztalok mellett; s ha hozzá meggondoljuk, hogy mai napság milyen óriási holt tőke fekszik a női öltözőkben és ruhatárakban, úgy önkénytelenül is összeszorult szívvel azt kérdezzük: Asszony! Miért nem tudsz alaposan, komolyan, hasznosan dolgozni és miért nincs meg benned a kitartó szervezkedési képesség és tehetség? Vajjon nem érzed és nem fogod fel, hogy országok és nemzetek anyagi és szellemi tehetségei egyes közös célok elérésére használhatók csak fel s hogy ebből a munkából ki nem vonhatod magad?» A Gyermekliga és más gyermekmentő társaságok aktáira mutatva a gyermek martirok szomorú eseteit tárja fel a hallgatók előtt, s *szeretetet, könyörületet, lelket* keres az asszonyokban, mely akadályoktól vissza nem rettenve, segít életet és lelket menteni. Az a mély meghatottság, amely a grófnő szavaira a nagyszámú hallgatóság szívét eltöltötte, biztosíték rá, hogy nemes munkájában sok segítő társa akad. Akadjon is!

*

Komáromyné Kozma Jolán jubileuma. A miskolci polgári leányiskolában meleg szeretettel ünnepelték április hó 9-én Komáromyné

Kozma Jolán 25 éves tanítónői munkásságának évfordulóját. Az intézet tornatermét csinosan feldíszítették ez alkalomra s az ünnepelt tanár társain és tanítványain kívül eljöttek a szeretet és tisztelet kifejezésére a város társadalmának előkelőségei s a róm. kath. nőegylet, dr. Tarnay Gyuláné elnöknő vezetése mellett. Ez ünnepről a következő tudósítás érkezett hozzánk: «Már 11 óra előtt előkelő és díszes közönség gyűlt egybe a polgári iskola tornacsarnokában. Az emelvényen Istvánffy Gyula polgári leányiskolai igazgató és a tanári kar foglalt helyet, körülötte pedig a leánynövendékek fehér ruhában, mintegy keretet alkottak. Midőn a közönség már elhelyezkedett, Istvánffy igazgató üdvözölte a megjelenteket és küldöttséget kért fel, hogy Komáromynét az ünnepélyre hívja meg. Midőn Komáromyné megjelent, a növendékek «Légy üdvözölve» kezdetű karénekkel fogadták, majd Istvánffy igazgató köszöntötte a jubilánst, érdemekben gazdag pályafutását méltatta s a tanári kar alapítványát, melynek kamataiból kitűnő növendékek fognak jutalmaztatni, bejelentette. Felolvasta továbbá a vallás- és közoktatásügyi miniszternek alábbi levelét:

«Borsodvármegye kir. tanfelügyelőjének jelentéséből értesültem, hogy Ön a nemzeti nőnevelés szolgálatában lelkiismeretes buzgalommal teljesített eredményes működésének 25. évfordulóját betöltötte. Örömömre szolgál, hogy ez alkalommal Önnek őszinte elismerésemet és köszönetemet fejezhetem ki. Budapest, 1910 március 12. A miniszter helyett: *Molnár*, államtitkár.»

Szücs Ibolyka IV. oszt. növendék a tanulók nevében köszöntötte fel igen ügyesen és értelmesen Komáromynét és átadta a növendékek ajándékát, egy díszes ezüst serleget ezüst kalászokkal. Zábrácky György esperes plébános a róm. kath. nőegylet nevében köszöntötte. Gálffy Ignác felsőkeresk. iskolai igazgató az iskola gondnoksága nevében üdvözölte a jubilánst s mint volt igazgatója méltatta Komáromyné hazafias és tanügyi működését. Táviratilag üdvözölték Hidvégi Benő, Pálffy Péter, Szücs Géza, Szánthó Miksa, Szelényi Anna stb. Komáromyné a meghatottságtól remegő hangon mondott köszönetet. Szerényen el akarta magáról hárítani felsorolt érdemeit. A növendékek éneke zárta be az igazán szép és kedves ünnepélyt, melynek végeztével a közönség minden tagja külön-külön is ovációval ünnepelte Komáromyné Kozma Jolánt.»

Nem közölhetjük e kedves ünnepről szóló híradást anélkül, hogy a folyóiratunk részéről is kifejezést ne adjunk az eredményes munkához való szerencsekívánatoknak. Annál több joggal tesszük ezt, mert alkalmunk volt ismerni és megfigyelni Komáromyné Kozma Jolán tanítói és társadalmi tevékenységének eredményeit. Huszonöt év nagy idő, s aki ezt az időt nem lankadó lelkesedéssel szenteli a magyar nemzeti kultúra fejlesztésének, minden magyar ember elismerésére és hálájára méltó. Miskolc büszke lehet Komáromynéra, ki az ottani ref. felsőbb leányiskolában kezdte tanulmányait s ki a budapesti *Andrássy-úti* tanítónőintézetben 1884-ben Zirzen Janka vezetése alatt elvégezvén a polg. isk. tanítónői tanfolyamot, azóta mindig a miskolci polgári iskola szolgálatában áll, ott fejlődött ki tanítói egyénisége, s ott fejlesztette — ezzel a vonzó és lelkes tanítói egyéniségével — derék magyar asszonyokká a fiatalabb női nemzedéket. Ma még munka-

ereje teljességével dolgozik szeretett munkakörében, kívánjuk, hogy folytassa munkásságát — az eddigi sikerekhez újabbakat fűzve — saját dicsőségére és iskolája javára.

*

A Maria Dorothea-egyesület 25-ik közgyűlését április 17-én az «Erzsébet Nőiskola» dísztermében Herich Károlyné elnöklésével tartották meg. Az évi jelentések tudomásul vétele, a pénztári jelentés és költségvetés jóváhagyása után Sebestyénné Stetina Ilona ismertette igen rövidre fogva az egyesület történetét, hálás szeretettel emlékezvén meg mindazokról, kik az egyesület alapításában résztvettek vagy azt támogatásukkal elősegítették. Az egyesületet a 25-ik közgyűlés alkalmából meleghangú levélben köszöntötte Molnár Viktor államtitkár, az Uránia tud. egyesület elnöke. Levélben üdvözölték Hellebront Jánosné úrnő és Herczog Sarolta székes főv. tanítónő is az egyesületet, 100—100 korona alapító-tagdíjat küldve a jubileumi közgyűlés alkalmából az egyesületnek. Az Országos Nőképző Egyesület küldöttségileg képviseltette magát a közgyűlésen, s a küldöttség szónoka Csiky Kálmánné meleg elismeréssel méltatta a M. D. E. zajtalan, de eredményes munkásságát. A közgyűlés elhatározta, hogy Mária Dorothea főhercegnőnek, az egyesület védnöknőjének, ki táviratban üdvözölte az egyesületet, részletesen beszámol az egyesület fejlődéséről, megküldvén neki a közgyűlésen előadott történeti beszámolót, melynek kinyomatását s a tagoknak való megküldését is elhatározták. Sebestyénné Stetina Ilona indítványára elhatározták, hogy a nevelőnők, óraadó tanítónők, óraadó zene- és rajztanítónők nyugdíjjal való ellátása tárgyában újabb folyamodványt intéznek a kultuszminiszterhez, kit hivatalba lépése alkalmával üdvözölnek, s kérik, hogy az egyesületet támogassa abban a társadalmi akcióban, melyet a nevelőnők és óraadó tanítónők nyugdíjalapjának megteremtésére indít. Az egyesület tiszteletbeli tagjává megválasztották *Molnár Viktor* államtitkárt és *Bárczy István* polgármestert, választmányi tagjává dr. *Weszely Ödön* főv. isk. szakfelügyelőt, dr. *Kiss Aladárt*, *Zemplényi Gyulánét* és *Róka Pált*. Köszönetet szavaztak *Héder Sándornénak* az Urániában tartott műkedvelői előadás rendezéséért, a közreműködőknek s mindazoknak, kik a szép sikert támogatásukkal elősegítették, különösen Róka Pál tánctanárnak, ki jól megérdemelt munkadíjából 213 koronát ajándékozott az egyesületnek. Azok, kik az Uránia-előadás 1812 korona 64 fillér tiszta jövedelmét felülfizetéssel gyarapították, nevezetesen: József főherceg 30 koronával, gr. Csáky Albinné 60, Eder Róbert 20, Somorjay Arthurné 20, Tocsek Helén 6, Polereczky Jolán 5, Tolnai Vilmos 3, Kvets Nándorné 4, Kvets Ágostonné 5, Barna Dezső 2, Veresné 2 és Böszörményi Jenő 1 koronával szintén illő köszönetben részesültek. A betegsége miatt távollevő elnöknek, gr. Csáky Albinnénak levélben fejezte ki a közgyűlés részvétét és üdvözletét.

A Mária Dorothea-Egyesület jubiláris közgyűlésének hatása alatt a rendes tagok közé beléptek: Draskovich Elma főv. tanítónő, Bock Nella, Erkel Ilona, Malomhegyi Margit, dr. Tuszkai Ödön, Bocskor Erzsébet, Demkó Margit, Farkas Margit, Grecsán Lukrétia, Hercog Mária, Kenessey Sarolta, Kostyál Ilona, Köpe Anna, Krcsméry Mária, Krizsó Anna, Vajda Anna, Zachariás Márta.

*

Az Orsz. Nőképző-Egyesület vasárnap, f. hó 8-án tartotta évi rendes közgyűlését a tagok élénk érdeklődése mellett a Veres Pálné-utcai tanintézetének dísztermében. Emich Gusztávné alelnök a közgyűlést megnyitván, sajnálattal jelenti, hogy az Egyesület nagyérdemű elnökét özv. gr. Teleki Sándornét gyengélkedése, özv. Rudnay Józsefnét pedig mély családi gyásza tartotta vissza a megjelenéstől. Ezek után özv. Cséky Kálmánné szül. Gönczy Etelka alelnök tartotta meg kegyeletes emlékbeszédét az Egyesület nagynevű alapítójáról, a magyar nőnevelés apostaláról, Veres Pálné Beniczky Herminről, melyet a közgyűlés tagjai nagy tetszéssel fogadtak. Beszédében megemlékezett gr. Széchényi István halálának félszázados évfordulójáról is és indítványára üdvözlő sürgönyt küldtek Gyömrőre özv. gr. Teleki Sándorné elnökhöz, valamint a «*legnagyobb magyar*» unokájának *gr. Teleki Tiborné* szül. *gr. Széchényi Alicénak.*

Miller Anna jegyző az évi jelentést, Emich Gusztávné alelnök pedig a Wlassics-kollégiumról szóló jelentést olvasta föl. Az előbbiből kiemeljük, hogy a leánygimnázium növendékeinek száma 227, a Veres Pálné felsőbb leányiskoláé 257, az elemi iskoláé 89 és a főzőiskoláé 36, összesen 609 növendék. Ezek közül 69 lakik az internátusban. Az Egyesület 45 növendéket részesít egész tandíjmentességben, 10-et féltandíjmentességben és 10 növendéknek ad teljesen ingyenes, 11-nek pedig kedvezményes ellátást. Az Egyesület részt vett Kossuth Lajos hamvainak a mauzoleumba való áthelyezésénél Thaly Kálmán, Damjanich Jánosné, Gyulay Pál és Gyarmathy Zsigáné temetésén. Képviseltette magát a Mária-Dorothea egyesület 25 éves jubileumán és br. Morenholznénak, a *Fröbel-rendszer* meghonosítójának Drezdában tartott emlékünnepélyén. Köszönetet mond a jelentés a sajtónak Krug Teréz igazgatónőnek, dr. Barbás József főorvosnak s Gönczy Béla főmérnök-titkárnak az egyesület támogatásáért.

Ezek után Gönczy Béla titkár előterjesztette a mult tanév zárószámadásait, melyeket a közgyűlés helybenhagyott. Ezekből kitűnik, hogy az Egyesület tiszta vagyona a mult tanév végén 740,033 kor. 37 fill. volt, mely összegben az alapítványok 250,610 koronával szerepelnek. A titkár bejelentette továbbá a választmánynak azt a határozatát, hogy a tagok intenzivebb munkálkodásának elősegítésére több újabb bizottságot alakít, ú. m. *Gyűjtő*, két *tanügyi* (gimnázium és felsőbb leányiskola), *kollegiumi*; *főzőiskolai*, *gazdasági* és *számvizsgáló* állandó bizottságot. Javasolja az Elnökség, hogy a bizottságok mindegyikének élére egy-egy alelnök álljon, minek következtében még négy alelnök megválasztására van szükség. A közgyűlés a javaslatot helyesléssel fogadván, új alelnökökül egyhangúlag megválasztotta: *Grúz Albertnét*, *özv. Darázsi Albertnét*, *özv. Hellebtronth Jánosnét* és *br. Bakach-Besseniei Ferencnét;* a megüresedett ellenőri állásra; *özv. Eöry Farkas Kálmánnét*, a helyettes ellenőri állásra pedig: *Szontagh Tamásnét*. Bejelentették, hogy *Máday Izidorné* az anyja emlékezetére már régebben tett 1000 koronás alapítványát újabb 500 koronával 1500 koronára egészítette ki. A közgyűlés Máday Izidornét érdemeiért tiszteletbeli választmányi tagnak választotta meg.

A választmányt ezek után még a következő új tagokkal egészítette ki: gr. Hhuen-Héderváry Károlyné, özv. Zelenka Jánosné, Dobránszky Péterné, Josipovich Gézáné, Gencsy Béláné, özv. Kotzó Pálné, özv. Patay Ferencné, Mikszáth Kálmánné, dr. Rákosi Gyuláné, dr. Légrády Imréné, Csíky Etelka, br. Fries Richárdné, Papp Józsefné, Pajzs Gyuláné, Blazsejovszky Károlyné, Kilényi Béláné, gr. Mikes Árminné, br. Bánffy Györgyné, gr. Almássy Györgyné, gr. Festetich Leontine, Ruffy Pálné, Zsilinszky Mihályné, Joanovics Sándorné. Újabb póttagok lettek: Éber Antalné és Drescher Rezsőné.

Gr. Khuen-Héderváry Károlyné meleghangú köszönő szavai után a közgyűlés emelkedett hangulatban oszlott szét, minekutánna a tagok testületileg keresték fel özv. Rudnay Józsefnét, az Egyesület fáradhatlan szellemű ügyvezető alelnökét, hogy őt a férje elvesztésével ért mély bánatában vigasztalják.

*

Zirzen Janka síremléke. A Zirzen Janka síremlék-bizottság f. é. május hó 2-án Lázárné Kasztner Janka igazgató elnöklete alatt ülést tartott, amelyen Bory Jenő az emlék elkészítésével megbízott szobrászművész bejelentette, hogy az Orsz. Képzőművészeti Tanács által jóváhagyott és a síremlékbizottság által elfogadott minta nyomán az emléknek carrarai márványban való kifaragása már befejezéséhez közeledik és azon most végzi az utolsó simításokat, úgy hogy az emlék a megállapodások értelmében még ezen hónap folyamán felállítható. Jelenti továbbá, hogy az emlékmű felállítására a hatósági engedélyt is megkapta, egyszersmind kieszközölte az engedélyt arra nézve is, hogy a síremlék a normális 94 cm.-nyi szélesség helyett 106 cm.-nyi szélességet foglalhasson el. Felkéri a bizottságot, állapítsa meg a feliratok végleges szövegét.

A bizottság Berta Ilona javaslatára elhatározta, hogy az emlék felső részére ez a felirás faragtassék: «A szeretet örök életet ád», alsó részébe pedig a következő sorok vésendők: «Zirzen Janka 1824—1904. Szívének melegével, lelkének nagy erejével egész nemzedékeket nevelt a magyar hazának; gazdag volt élete munkában és küzdelemben.»

A művésznek megnyugtató jelentésére a bizottság elhatározta, hogy a síremlék leleplezését f. hó 2-ikén vasárnapon d. e. 11 órakor tartja meg, amely vasárnap Zirzen születésnapjához és a Janka naphoz legközelebb áll. Ezen ünnepre meghívja a legfelsőbb tanügyi hatóságot, valamint a közoktatásügyi volt minisztereket és államtitkárokat, nemkülönben az érdekelt egyesületeket és testületeket. Az emlékmű leleplezésének idejét hírlapilag is közzé fogja tenni.

A bizottság az ünnepi beszéd megtartására Berta Ilonát kéri fel.

Zöllner Erzsi pénztáros jelenti, hogy a síremlékére befolyt: gyüjtésből 4207·44 K, a temetési költségből megmaradt 325·22 K, állami segély 3000 K, tőkésített kamat f. évi jan. 1-ig 739·10 K, a Zirzen-emlékkönyvből 1727·33 K, összes bevétel 9999·09 K. Kiadások: Bory Jenő szobrászművésznek 4400 K, a Nemzeti Nőnevelésnek Zirzen könyvre 200 K, a sír díszítésére és rendbentartására 1905 nov. 1-től mostanáig 197·56 K, nyomtatványokra, bélyegekre és postai költségekre 101 02 K, a takarékpénztárban van tehát készpénzben 5100·51 K.

A bizottság ezután elhatározta, hogy a síremlék gondozására és évenkint koszorúval való ellátására 400 koronányi összeget tart fenn, amelyre 100 koronát a fönti összegből vesz el, ehhez hozzájárul a január óta esedékes kamat, a többit pedig a pénztáros újabb gyűjtésből szándékozik megszerezni, úgy hogy a művész számára, aki a viszonyok megváltozása folytán kétszer volt kénytelen az emlékmű nagy mintáját elkészíteni, még 5000 koronányi tiszteletdíj jut. Ezen összeg ellenében a művész kötelezi magát a síremlék felállításával járó összes költségek fedezésére is.

Végül elhatározta a bizottság, hogy a síremlék gondozására és díszítésére való felügyeletet az Erzsébet Nőiskolára ruházza.

*

Az **Amizoni Károly** által alapított Orsz. Magy. Nőnevelő Intézetbe (Amerikai-út 32. sz.) a jövő 1910—11. iskolaévre egész és félbentlakással egybekötött felvételre az előjegyzések megkezdődtek. Felvételért folyamodhatnak a polgári iskola IV. vagy a felsőbb leányiskola IV—VI. osztályát végzett növendékek, kiknek célja a magasabb műveltség megszerzése, zenei és nyelvi ismereteik kibővítése, s kik a kertészeti, gazdasági és háztartási munkák ágaiban óhajtanak kiképzést nyerni. A születési, orvosi és iskolai bizonyítványokkal felszerelt s a kultuszminiszterhez címzett folyamodványokat az intézet igazgatóságához kell benyújtani, hol az érdeklődők bővebb felvilágosítást nyerhetenk. Az igazgatóság.

*

Mit tehet minden ember a béke érdekében? A legtöbb ember azt hiszi, hogy a békebarátok kizárólag az «örök béke» eszméjét hajszolják s azért távol tartja magát a mozgalomtól, mondván: Mit tehetek én, a gyenge szál ember a hatalmas nemzetek viszályainak megakasztására?!

Ez az érvelés már csak azért sem állja meg helyét, mert hisz az egyének alkotják a családot, ezek a társadalmat és a társadalmakból tevődik össze a nemzet. Az utóbbi tehát a milliók egyéni akaratának összessége és kifejezője s azért egy háborúért az illető nemzetek mindegyik tagját megilleti a *felelősségnek* egy része.

Igaz, hogy ma a nemzet akarata rendesen hamisítva vagy legalább is eltorzítva jut kifejezésre, de a békebarátoknak egyik legfontosabb törekvése épp oda irányul, hogy ezt a viszásságot megszüntesse. Ebben pedig, szerény tehetségéhez képest, mindenki részt vehet és kell hogy részt vegyen. Az egyesülés *(associatio)* hatalmas elvét itt is győzelemre kell juttatni. Hogy valamely nemzet mennyire vesz részt ebben a törekvésben, az ma már az illető ország kultúrájának fokmérője lett.

Alapozó munkánkat már az iskola padjain kell megkezdeni: értessük meg az ifjú, fogékony lelkekkel a mi nagy Jókainknak ezen arany szavait: *A hazaszeretet nem zárja ki az ember szeretetet:* tanítsuk meg arra, hogy kivülünk más derék és tiszteletreméltó nép is van s értessük meg velük a történelem tanításai folyamán, hogy az emberiségnek boldogulása és kulturális haladása sokkal biztosabban és könnyebben érhető el, ha a népek összetartanak és egymást támogatják, mintha egyik a másiknak megrontására tör. Mindegyik igaz tanító és nevelő százakra menő békebarátot nevelhet, ezért első sorban a *tanítóságot* kell megnyerni mozgalmunknak.

A fejlettebb ifjúsággal és embertársainkkal értessük meg, hogy a mi törekvéseink jogosultak, emberségesek és éppenséggel nem felforgatók; hogy előttünk is a haza ereje, tekintélye és nagysága lebeg; hogy nem az örök férfierényeket akarjuk kiirtani vagy az ország védőerejét gyöngíteni, hanem az erőszakot és jogfosztást lehetetlenné tenni és azoknak a szüntelen *fegyverkezéseknek*, melyek még a leggazdagabb népeket is a tönk szélére juttatják, óhajtunk gátat vetni.

Ismerjük és ismertessük meg mozgalmunknak eddigi biztató eredményeit és befolyásos közegeit: *a békeegyesületeket*, melyek mindenki részére nyitva állanak és ahol a jeles elvtársakkal érintkezve, erőt és hitet merítünk. (A magyar szent korona országai békeegyesületének címe: Budapest, VIII., Szentkirály-utca 28., évi tagdíj 2 korona.) Az *interparlamentáris konferenciát*, mely a különböző államok törvényhozóiból (képviselők stb.) alakul; a *hágai békekonferenciákat*, amelyeken a világ valamennyi országának diplomatái tárgyalják azokat a módozatokat, hogy hogyan lehetne a viszályoknak elejét venni vagy azokat békés úton elintézni. Ime, a *nemzetközi választott bíróságok* intézménye, mely mai, még tökéletlenné szervezetében is már nem egy háborút tett lehetetlenné, s amely, ha belátható időben, a nemzetközi jog fejlődésével pá huzamosan, *kötelezővé* fog válni, a béke áhitozott korszakát fogja az emberiség javára biztosítani. Mert minden időn és téren túl örökkévaló az az igazság, hogy sem az egyén, sem a tömeg nem lehet biró a maga ügyében.

A minél szélesebb körben folytatott *propaganda* minden igaz békebarátnak elsőrendű kötelessége: ezt bárki szabadon űzheti, tekintet nélkül nemére, vallására, nemzetiségére, rangjára s foglalkozására. Az asszonyokat anyai és hitvesi minőségükben mintegy maga a természet látszott a béke apostolaivá avatni, de lelki, szellemi és anyagi eszközeik révén nem kevésbbé fontos hivatás hárul az egyház szolgáira, a tudományok és művészetek képviselőire, a politikusokra és államférfiakra, a sajtó munkásaira és a pénzvilág előkelőségeire.

Hogy azonban ez az egyetemes propaganda termékeny és termékenyítő legyen, önmagunknak is szeretni kell az eszmét bízni és hinni kell benne. Mihelyt az emberekben meglesz a *hit* a nemzetközi jogrend lehetőségében, szeretni és akarni is fogják azt. A hittel párosult akarat pedig mindenható.

Mit tehet tehát minden ember a béke érdekében? Azt, hogy saját körében és közvetlen környezetében hívőket szerez a mozgalomnak és maga is csatlakozik hozzá, hogy ez úton is elősegítse egy hatalmas közvélemény kialakulását. *Minden polgár politikai jogait csak olyan képviselőre ruházza, aki az interparlamentáris konferencia tagjának és a kötelező választott bíróság hívének vallja magát. Ehhez a programmhoz bármely politikai párthoz tartozó választó föltétlenül ragaszkodjék.* Ha így mind több képviselő s végre valamennyi parlament a maga teljességében tagja az interparlamentáris konferenciának, a kölcsönös megértés óriási lépésekkel fog előrehaladni s amint az egységes közvélemény megteremtette az egységes parlamenti véleményt, ennek nyomása alatt a felelős kormányok is kénytelenek lesznek a kötelező választott bíróságok intézményét elismerni.

Így legyen! *Kemény Ferenc.*

IRODALOM.

A MAGYAR CSALÁD ARANYKÖNYVE. II. kötet. Budapest. Athæneum, 1910. 696 lap. 20 korona.

Ezt a nagyon terjedelmes és nagyon becses kötetet, melyben a családi nevelésről és a családi élet külső vonatkozásairól alapos és szépen írott tanulmányokat találunk heten írták, mindenik a maga munkakörébe vágó és szakismereteinek megfelelő feladat megoldását vállalva magára. Gömbösné, Galamb Margit dolgozata vezeti be a gazdag tartalmú kötetet, ki a társas-élet minden mozzanatára kiterjedő gondossággal, finom érzéssel és előkelő izléssel nyújt tanácsot a magaviselet, magatartás tekintetében. Nemcsak a szokás és az illem, a jó erkölcs is elégedetten bólogat, a Gömbösné útmutatásaira, mert aki szavára hallgat, bizonyára nem csak jobban boldogul az emberekkel való érintkezésben, de a jót és helyesen gyakorolván, kétségtelenül jobbá is válik. A családi nevelés, a második tanulmány *dr. Hancsókné Wolkenberg Ilona* tollából került ki. Józan, világos, becses tudnivalókat foglal össze alapos tudással és élvezetes formában. Helyes érzéssel választotta ki mind azt a pedagógia széles mezejéről, amire a családnak, főként az anyáknak gyermekeik helyes nevelésénél szükségük van. Helyesen egészíti ki ezeket az ismereteket a gyakorlati szempontból oly szükséges «*Pályamutató*», melyet a leányok részére Bédi Schwimmer Róza, a fiúk részére dr. Mosdóssy Imre írt meg. Mind a kettő kellő szociális érzékkel fejtegetvén a pályaválasztás ethikai és gazdasági jelentőségét. Az ilyen összefoglaló ismertetések sorában egészen új, de rendkívül hasznos az ötödik tanulmány, melyet «*A Jog útja a bölcsőtől a koporsóig*» címen K. Nagy Sándor írt meg. Ilyen világos és minden fontosabb jogviszonylatra kiterjedő, rövid és mégis alapos magánjogunk nincs még a szakirodalomban sem. Helyesen tennék a kiadók, ha ezt külön füzetben is kiadnák, mert hasznossága s kitünő formai és tartalmi tulajdonságai nagy elterjedést biztosítanának ennek a könyvnek. A kötet utolsó két fejezete dr. Bexheft Ármint és Szabóné Nógáll Jankát vallja szerzőjének. A «*Szórakozás, nyaralás, sport*» című tanulmányt t. i. a kitünő egészségtanár közreműködésével Szabóné írta, a tőle megszokott iróművészettel s a praktikus élet alapos, világos megértésével. Az utolsó fejezet a «*Testgyakorlás, testedzés*» című egészen dr. Bexheft Ármin tollából való, aki az egészség fejlesztésére vonatkozó tanácsait, amennyiben az előbbi fejezetben szóhoz

nem jutott, itt foglalja össze. Joggal nevezte a kiadó a kötetet a magyar család aranykönyvének, sok, aranyat érő becses tanácsot talál e műben a család minden tagja, főként pedig az édes anya. De még az a díszes és izléses forma, amelybe a kötet öltöztetve van, még a gyönyörű kötés sem kárpótol a kötet súlyossága, nagysága miatt, ami az olvasást igazán megnehezíti. Több kisebb kötet nagyobb olvasóközönséget biztosított volna e becses tanulmányoknak. *J.*

*

Hedin Sven transzhimalájai utazása. *Hedin Svennek* a «Magyar Földrajzi Társaság Könyvtárában megjelent «*Transzhimalája*» című legújabb könyve az ő uti könyvei közt is a legérdekesebb, mert a világ legrejtelmesebb, legelzártabb pontját: *Tibetet* írja le, oly teljességben és oly részletesen, a hogy még eddig európai utazó ezt az évszázadok óta idegen szem elől elzárt vidéket s népét le nem írta. Hedin Sven fölfedezései egész sereg olyan területet tárnak fel, melyek eddig a térképen mint üres foltok szerepeltek s ezért messze túlmennek jelentőség dolgában az elméleti tudomány érdekkörén s bizonyos értelemben történelmi jelentőségre tarthatnak igényt. Hegyek, hegyláncok, folyók egész sorát kutatta fel, népeket, népszokásokat ismert meg, melyek eddig ismeretlenek, vagy homályba burkoltak voltak, számtalanszor kockáztatta életét, szenvedések egész kálváriáján ment keresztül s mindezt oly vonzó élénkséggel írja le, hogy szinte regényhősnek tűnik fel az olvasó előtt. Mint rendkívül ügyes festő és fotografus, a szép és érdekes képek egész tömegével támogatja elbeszélésének érdekességét. E képek mind megtalálhatók a magyar kiadásban, mint szövegképek, színes műmellékletek, panorámák, térképek. Nagy előnye a magyar kiadásnak, hogy a művet *Kondor Alfréd*, jeles földrajzi író, a svéd nyelvű kézirat alapján dolgozta át; az ő gondos munkájának köszönhető, hogy a kiváló szerző előadásának élénksége és szinessége a kitünő nyelvezettel megírt magyar kiadásban is a legnagyobb mértékben érvényesül. A két térképpel, 22 szövegképpel, 4 szines műmelléklettel, egy szines panorámával és 44 képmelléklettel diszített több mint 21 íves kötet ára 15 korona.

*

A szerkesztő üzenetei. *P. I. úrnőnek. Pancsova.* A beküldött cikket jövő számunk hozza. A levélben igért megemlékezést, sajnos, csak abban az esetben közölhetnők, ha a maitól sokban eltérne. Kérjük folyóiratunk szives terjesztését. — *N. G. úrnőnek. Győr. A modern igazságokat* a júniusi számban közöljük; kérjük szives támogatását a lap terjesztésében is. — *Többeknek:* A M. D. E. iránt tanúsított érdeklődésüket s a jubileum alkalmából hozzánk intézett üdvözletüket köszönjük. A 25 évnek mai számunkban közölt vázlatos történetét meg fogjuk küldeni különlenyematban. — *A békenapot* a «Madarak és fák napjával is össze lehet kötni, de mellőzni annál kevésbé szabad, mert megtartását a 48,431/906. számú miniszteri rendelet egyenesen meghagyja.